

Nugas illas, quas aliqui egerunt, quasi Machiauellus sacrificulo, vnguenta ex sacrorum consuetudine offerenti, moriturus dixerit: *Ocreas quidem vngendas iter facturo*; atque alii, *Malle se magnorum virorum in infernis, quam fraterculorum in coelo consuetudinem*: siue plane falsas putabis & mendaces, siue certe vanis rumoribus auctas & deformatas, siue ita dictas, vt vel superstitioni soli, meliora doctus a Sauonarola, illuserit, vel licenter dixerit magis, quam ex animo. Si tamen adhuc concoquere illam iocandi licentiam, quantumuis vanam & sine dubio falsam, non potes, illud, quod non fatis pium videtur dictum, alio rependam sane religioso. Quo enim facilius intellegas, quam vere Machiauellus Deum fandi atque nefandi memorem crediderit, pioque coluerit metu, legas velim tempestatem ab eo descriptam, *Florentinae historiae libro VI. ad annum a C. N. MCCCCLVI, pag. num. 236. 237.* eam autem hoc finit epiphonemate: *Volle senza dubbio Dio più tosto minacciare che castigare la Toscana; perche se tanta tempesta fuisse intrata in vna città fra le case e gli habitatori assai & spessi, come la entrò fra querce & arbori, e case poche e rare, senza dubbio faceua quella rovina e flagello, che si può con la mente conietturar maggiore. Ma Dio volle per all' hora che bastasse questo poco d' effempio a rinfrescar fra gli huomini la memoria della potenza sua.* Vix potuit religiosus, si inter ipsa sacra dictum fuisset. Legas item Sermonum ad Liuium libro I. Caput X. principio, & cap. XI. vbi tradit vix fieri posse, vt non statim corruat ciuitas, quam non contineat summi numinis metus & religio. Ex his igitur omnibus ita apud animum constitues, quicumque haec legis aequo iudicio, non talem esse Machiauellum, qualis vulgo putatur. At qui vir tandem sit, si secundum ea, quae diximus, planissime, atque ad vnguem, quod aiunt, nosse velis, scripta eius, praesertim de republica, & historiarum libros, consules: e quibus nos praeterea pauca quaedam, ad constituendam eius sectam, tercio libro, in medium adducemus.

FINIS LIBRI SECVNDI

IOH.

IOH. FRID. CHRISTII
DE
NICOLAO MACHIAVELLO
LIBER TERTIVS
I V D I C I V M

Pietas & religio Mach. alio eius di-
cto probatur.

Conclusio
dictorum.

DE
NICOL. MACHIAVELLO
LIBER TERTIVS
SIVE
DE SECTA EIVS IVDICIVM

CAPVT PRIMVM

*Sectae politicorum denuo explicatae, & monstrata utri-
usque opinionis, ne cui fraudi sit, innocentia: Machiaueli
item sentiendi cum modestia libertas vindicata.*

Confido equidem, superioribus libris tantum me profecisse, ut spes sit, eum, qui priora legerit, iam aequiorem factum, aut absoluerè Machiauellum, aut opinari saltem posse, non talem esse virum, qualis vulgo putatur, nec adeo malos eius libros, quam fama est, esse. Haec igitur opinio in praesens ad eum finem argumentis nostris erit stabilienda, ut cognito, quae de eius secta falso tradantur, in id tandem inquiratur, quod vere possit de ea statui, atque affirmari. Monuimus autem supra, *libro I. cap. VI*, duo potissimum, in tradendis prudentiae civilis rationibus, dum inualescentibus agitur docentium studiis, extrema deprehendi: alterum eorum, qui solum regnum conducere rebus humanis, alterum istorum, qui solam libertatem putant. Illi rempublicam, quam sibi votis & animo fingunt, vnus arbitrio rectissime gubernari; hi contra, legibus & consilio multorum, regi ad salutem publicam optime posse, contendunt. Illi proprio vocabulo nondum vtuntur; hi

*Connexio
dicendo-
rum.*

*Iterum de
extremis
politicorum
studiis di-
ctum.*

Monar-

Inde error de Machiauello repetitus. Obiectum, extrema pariter vitiosa esse, & seditiosorum hominum: itaque mutari crimen illius, non eximi. Aliam esse cupiditatum in ciuitate, & aliam opinionum inter eruditos, rationem, monstratur: haec pro nudo vero studia, in sola contemplatione sita esse; ideo in quamcumque partem innoxia. Diffensionis inter politicos ratione, nullo tranquillitatis

Monarchomachi vulgo appellantur. Dixi, illorum coryphaeum a plerisque Machiauellum adhuc habitum fuisse; sed id adeo falsum esse, vt e contrario possit apparere, si quid eius secta ad extrema illa studia propenderet, habere plurima, e quibus Monarchomachum facile arguas; contra nusquam quidquam, e quo regni absoluti defensor appareat. Id vt iam tibi, quibus argumentis potest, certum praestemus & perspicuum, in hoc elaborabit ad extremum quantulacunque industria nostra. Verum, quid agimus, si Machiauellum, illa liberatum suspicione, quasi dominatum nimio & inconsulto studio suaserit, in alteram, nec fortassis minorem, adducimus, quasi popularem vbique fouerit licentiam? Longe faceffat primo eorum sententia, qui ex alterutra positionum, quas modo diximus, & quae tantum seditiosorum, dum rebus nouis inhiant, studia sunt, existere probabiles prudentum sectas posse, erederunt. Non ita Monarchomachos vocamus, vel contrariam his sectam, vt perditorum voces quasdam, qui eam plebunquam rempublicam, in qua viuunt, damnant, atque id agunt, vt tranquillam turbent, congestas intellegi velimus. Ea cupiditatum sunt & scelerum, non doctrinae studia. Si enim prudentum sectas, quantumlibet extremas, intellegas, sola & innoxia contemplatione, & necessaria quadam praeceptionum serie, procul cupiditate & odio, eas constitui putabis. Vnde fit, vt ne quidem dissensus & pugna eiusmodi sectarum, nisi si peruersa imperitorum studia admisceantur, aliquid habeat periculi: quando illud ipsum in quo dissentitur, sola contemplatione finiri; contra, in his, quae vitam afficiunt & mores, omnium esse consensus solet. Scilicet regni defensores & Monarchomachi in hoc solo distant, si quaeratur, votis expetenda respublica, tanquam optima, arbitrio regi debeat, an legibus: in eo contra conueniunt, praesentem rempublicam, quamcumque formula habeatur, siue bona sit eorum sensu, siue vitiosa, ferendam esse, & omni ope suscinendam potius, quam vnquam

publicae damno consistare posse. Machiauel- lus igitur sine noxa: nec praeceptionum illi genus quoddam olim vitio datum, sed falsitas. Secta illius palam, sed moderate habita. Prudens Machiauelli dictum,

vnquam turbendam mutandamque. Quare neutrum eorum in crimine potest haberi, praesertim in cogitatis ad eum modum ambiguis, quales esse solent prudentiae ciuilibus praeceptiones. Machiauellus igitur siue regni laudator audiat, siue Monarchomachus, in eo non habebunt rerum periti, quod vitio vertant; si tamen in alterutro non alienis, sed probis & conspirantibus inter se praeceptionibus vtatur. Naturae illa potius lex est, & necessitas, quam peccatum, vt quisque sibi suo sensu rerum apices peruideat, eoque captu separatim gaudeat: cum interea simplices illae rerum quotidianarum formae ab omnibus communi sensu aequaliter accipiantur. In illis igitur innoxia plerumque dissensio. Huic ideo conuenit, quod inimici Machiauelli non tam illud in eo desiderarunt, quod regnum arbitrarium praeceptis instruxerit, sed quod enormi praeceptorum falsitate seditiosa potius & pestilentia, quam vlli doctrinae consentanea, tradiderit. Id autem, quam falsum sit, supra vidimus: eoque magis falsum esse, iam inde patet, quod totam praeceptionum seriem illi minus recte ceperunt, eumque, qui contraria opinione potius moueretur, regni laudatorem nimium dixerunt. At putauisse illum, optimam esse rempublicam, quae non arbitrio vnus, sed legum vigore & multorum consilio sustineatur, adeoque Monarchomachum videri, e verbis eius paullo post excitandis intellegi poterit. Moderate vero ea sensisse, nec seditiosum, rerumque nouarum cupidum ea tradidisse, inde colligitur, quod ferendam nihilominus qualemcumque rempublicam praesentem, affirmauit. *Libro III. ad Liuium cap. VI. initio,* antequam cauenda in mutando reipublicae statu traderet, non omnino probare se extrema illa remedia, & malle rebus praesentibus vti, nec illo pretio meliora redimere, profiteretur, his potissimum dictis: *Et veramente quella sentenza di Cornelio Tacito è aurea, che dice, che gli buoni hanno ad honorare le cose passate, & obbidire alle presenti; & debbono desiderare i buoni Principi, & com-*

Et aliud eiusmodi apud Tacitum, adducitur. nunque si fiano fatti, tollerargli. Et veramente, chi fa altri-
menti, il più delle volte rovina se & la sua patria. Sententia
autem illa, quam Tacito laudat Machiauellus, habetur li-
bro III. historiarum cap. VIII. Eptii Marcelli dictum aduersus
Heluidium Priscum. *Se meminisse temporum, quibus natus sit,
quam ciuitatis formam patres auique instituerint: ulteriora mi-
rari, praesentia sequi: bonos imperatores voto expetere, quales-
cunque tolerare.* Malim verissimum dictum alio ex ore, quam
ex impudentissimo Marcelli excidisse: qui perditissimus dela-
tor, summa Romanorum eius aetatis lumina, Thraseam, Pri-
scum, alios oppressit. Ceterum, Machiauellus eo toto capi-
te, quo de coniurationibus scripsit, bonorum imperantium
utilitati seruit; Regnique non iniqui summa commoda valde
laudat, cum his, quae ex populari vita existunt, promiscue:
libro I. capite X. atque per omnes illos ad Liuium sermones,
non tam popularem statum, quam solam legum libertatem,
commendat; siue illa sub vno rege, siue sub optimatibus, seu
populi consensu, obtineatur: quanquam affirmet passim, ra-
rius eam & difficilius haberi in regno, quam in democratia:
e quibus rebus omnibus, sentire eum cum Monarchomachis,
sed moderate, constat.

CAPVT II.

*Monarchomachorum secta secundum praeceptiones sin-
gulas exposita: de natura Libertatis civilis, eiusque
usu atque commodis.*

Vera alterius sectae ratio exposita; Scilicet non tam in eo, quod vulgo putatur, distant Monar-
chomachi a regni cultoribus, ut illi solum popularem sta-
tum, hi solum vnus arbitrium admittant: verum in hoc po-
tius, ut illi vniam legum obseruantiam & libertatis aequitatem,
nemine legum sine consensu omnium mutandarum potente;
Ea non regno in vniversum aduersari. isti contra, siue vnus imperantis, siue paucorum, in leges alia-
que omnia arbitrium, & plenum subiectorum, ad eius volun-
tatem

tatem obsequium, tanquam certissimo ciuiliū societatum bo-
no, commendent. Attamen plerumque, vbi in consensu po-
puli respublica sita est, ibi legum vigor & aequa libertas du-
rat: contra, regnum quantumuis lene a principio constitutum,
ad merum arbitrium, infringendasque per ludibrium leges, fa-
cile inualefcit. Quanquam sint etiam, & maneant regna at-
que principatus, vt id vel exemplo Germaniae nostrae patere
arbitramur, in quibus neque leges ad salutem publicam vali-
das, neque singulorum libertatem, possis desiderare. Qualia,
ne legentibus obscuriora videantur, & quo facilius iudicare de
secta Machiaueli instituas, iuuabit, summa vtriusque doctrinae
capita, & in singulis pugnam, generatim percensuisse. Mo-
narchomachorum autem secta, moderatiorum puta, quales apud
antiquissimos Romanorum reipublicae prudentes plerique
fuerunt, (seditiosos enim homines & partium studiosos nihil
moror) his potissimum praeceptionibus finitur. Regi morta-
les, ipso humanae naturae ingenio, sua quemque voluntate,
suis consiliis, velle: ita sibi liberum quemque, ita pulcrum &
beatum videri: contra, aspernari, alieno arbitrio, alienis cu-
piditatibus subesse. Ideo facillime eos parere legibus omnium
consensu latis, in quibus sua quisque sponte sibi iura acquissi-
ma iussisse, & suam veluti voluntatem, sua vota in tabulas re-
lata fuisse, opinetur. Deinde, si vniuersis integrum non sit,
iubere leges, libenter tamen & secure singulos vt certo per-
petuoque iure a sapientibus constituto: quia ibi sapientia ma-
gis & ratio aeterna, nec facile mutabilis, imperare videatur,
quam hominis arbitrium, varium, incertum, cupiditatibus &
vitiis obnoxium. Timere sibi solere, & rebus suis, subiectos,
ab illa suprema fanciendi, quae velis, potestate: quod nihil
adeo sanctum, adeo tutum cuique videatur, vt hoc illa subuer-
tere, si in obliquum tendat, non possit. At leges e diuerso,
semel sancitas, facile defendi immutabiles: in his autem, quid
cuique timendum sit, expressum haberi, cetera tuta. Eam
tan-

Saepe enim, quamuis sub regni vocabulo, libertatem constare.

Monarchomachorum praeceptiones generatim enarrantur.

Libertatis amor unde sit,

Et quomodo legibus obtineri ea putetur.

Contra, premi arbitrio libertatem videri.

Libertatis, Romano- rum sensu, natura explicata :
 tandem sub legibus vitam esse, naturae conuenientem, & homine dignam: eam libertatem esse, vnicum humani generis bonum, in legum imperiis sitam, ita, vt turpe quod sit, fieri per leges nunquam possit, & nihil honesti non liceat. Eum vere liberum videri, qui non pendeat, nisi a sua voluntate: eum suae spontis, qui sibi imperet: at hos sibi imperare, qui leges aut suo sibi consensu iusserint, aut aequas certasque & constantes sua voluntate susceperint, aut a sapientibus constitutas, tanquam natura & ratione iubente, agnouerint. Libertatis autem plurima commoda esse. Patriam vix amare & defendere, qui suam non esse ex parte urbem, sed domini, putet; atque muros, templa, basilicas, fora tutetur, vt sua. Vix rebus praesentibus laetum, & adeo bonum ciuem esse, nisi qui sibi ipse liber, suaeque spontis videatur. Publica omnia in oppressis ciuitatibus, tanquam aliena, plerumque negligi. Re- publica probe constituta, ciuium animos tolli & metu libera- ri; ideo fieri ingentes & magna moliri. Si ex eo existat pu- blica salus, vt longe plurimi ciuium beati fortunatique vi- vant, id nulla re felicius, quam libertate iis concessa, obtine- ri. Legum igitur imperia certarum & constantium expeten- da esse; paruo discrimine, ad vnum earum cura redeat, an ad omnes. Certum tamen esse, pacis tempore leges & rem- publicam rectius custodiri a multis: in bello contra, ab vno duce. Quodsi, ne disconueniat ciuitatis ratio, vni interdum, etiam domi, summa rerum credenda sit; posse id commode magistratus nomine, qui legibus pareat, fieri, & saluam esse libertatem: sin placeat, vnum perpetuo rebus praeesse, illum tamen legibus publicis solutum non futurum, nec vniuerso po- pulo superiorem; propterea, quod regnum haberi, vt familia, & rerum priuatarum hereditas, non possit; nec vendatur vn- quam, sed fidei virorum fortium, voluntate populi, tradatur administrandum. Populum bonis legibus institutum, facile vti meliore in rebus maximis consilio, maiore in socios & sub- iectos

Summa illi- us sectae.
De regnis, quae in pa- trimonio sint, Monar- chomacho- rum senten- tia: item de commodis rei publicae popularis.

iectos fide, firmiore in ciues gratia; quam regnis ea continge- re admodum possint. Obiici seditiones reipublicae populari semper infestas, atque illam cunctationem & difficultatem in consiliis exsequendis: verum esse iam pridem compertum, ci- uitates inualescere seditionibus; regna eneruari. Etiam ipsam illo statu quietem salubrem non esse, sed quasi veterum tabi similem. Moram in rebus gerendis sapientiae & maturitati interdum, quam vitio, propiorem. Ad vltimum, quameun- que ciuitatis formam suis ac propriis laborare incommodis: eam interea optimam haberi, quae minimis vrgeatur. Hae fer- me Monarchomachorum sunt praeceptiones, in quibus haud pauca proba sunt, nostro iudicio, si vero intellectu accipian- tur, aut saltem ferenda: quaedam & nimia. In plerisque Ma- chiauellum tradidisse eadem, infra passim apparebit.

Vitia huic formae ob- iecta, esse leuiora.

CAPVT III.

Alterius etiam generis pro regno argumenta percensita.

ADuersus eos, iam regni defensores, qui plurimi sunt, at- que sane non minus, quam illi, graues, adhibita veri cu- ra, audiemus. Antiquissima aiunt esse, & naturae maxime conuenientia, regni iura. Ipsum fiderum ordinem, & rerum diuinarum contemplationem, docere, optimum esse, vt rerum in quacunque societate summa ad vnum redeat. Sic patresfa- milias antiquitus, suorum quisque, reges: sic mortales regi- a singulis, ab ipsis humani generis primordiis, consueuisse. Obsequium humano ingenio vtilissimum, probis & sapientibus non graue, reliquis etiam necessarium esse, & in vniuersum naturae conueniens, regi a meliore. Myriades hominum esse, qui sua sponte viuere nesciant, parere sciant. Leges per se aut inualidas, aut dissensu optimatum & factionibus vanas, aut variante fortuna duras ac praegraues, non posse verti in salu-

Pro regno adducuntur contrariae sectae rati- ones & ar- gumenta. Ab antiqui- tate & di- uinitate re- gnorum: ab ingenii humani ad parendum dispositione: ab incom- modis legu- darum:

*a libertatis
vocabulo
vano atque
inani:*

*a necessitate
rerum, cum
geri quid-
quam utili-
ter, nisi ad
vnum ratio
redeat, non
possit.
ab incom-
modis alte-
rius for-
mae.*

tem publicam, nisi summae potestatis arbitrium eas custodiat, tueatur, & earum interdum rigorem mitiget, interdum pro rerum euentu quaedam addat, quaedam detrahat. Libertatis vocabulum inane esse & vagum, neque quidquam minus vile ciuitati, quam vt ciues suae spontis sint, & inter se aequales: quae aequalitate nihil inueniri possit iniquius. Homines praeterea nunquam minus liberos videri, vel magis miseros oppressosque, quam in populari statu. Non constare rationem imperii, nisi si vni reddatur: neque curari, vt decet, publica, nisi sit aliquis vnus, qui ea sibi peculiaria & hereditaria putet. Ad regem igitur omnia deferri debere, eumque semper populo superiorem haberi. Ita fore, vt legibus suus vigor, ciuibus quies publica, opes domi & foris validae, regno dignitas constet. Contra, popularis imperii ciuitates facis plerumque factionibus iactari, nec vlllo magis morbo, quam virtute ciuium, laborare. Si quis enim fortitudine & sapientia maxime emineat, statim suspectum haberi, & aut tyrannum fieri, aut exulem. Plebem inconstantem esse, & vt vulgo dicitur, animal multorum capitum, inter quae nulla vnquam in optimis consiliis consensio. Inde certam sperari fidem non posse, nec constantem pro bene meritis gratiam. Ad extremum, rebus gerendis difficilem esse eam formam, & bello praesertim tardam & inualidam. Quaelia multa non vere minus quam speciose traduntur in iis libris, qui de prudentia ciuili hodie extant passim. Quare, adduxisse quaedam duntaxat minus vulgaria, hoc loco sufficiat.

CAPVT III.

*De magnitudine eius controuersiae, atque de Libertate
ciuili, veterum intellectu, vltimus actum.*

*Vtriusque
sententiae
magna au-
toritas:*

IN vtrorumque igitur argumentis inest aliquid veri. At quomodo causa nostro arbitrio sit diuidenda, dixisse hic, vt in argumento alieno, nihil attinet. Prudentiores rerumque periti, quodcumque haec legerint, suoapte acumine, quid ae-
quum

quum sit, peruidebunt. Longe maxima interim auctoritate & terra-
vtraque causae pars sustinetur. Dimidius terrarum orbis, qua rum paene
orientem spectat solem, in ea olim fuit opinione, vt arbitrio orbis in has
regum subesse, vtilissimum putaret: hodie latius etiam ea re-
sectas diui-
rum facies obtinet. Occidens olim paene totus legibus gau-
sus est.
sus, & popularis, non facile tulit imperantium arbitria, donec
pulsata Romano orbe libertas, in Germania nostra, & ad se-
ptentrionem, in hyperboreis maxime populis, constitit. Inde Romano-
nemo ferme Romanorum est, dum aliqua reipublicae me-
moriam, etiam sub imperatoribus, fuerat, qui non eodem mo-
do senserit de libertate, de legum vigore, de republica ac de
bono publico, quo nos Monarchomachorum descripsimus se-
ctam. Eo igitur pertinent Romani scriptores potiores prope-
omnes, ne Tacito quidem excepto, quem aliqui Principatus
non tam scriptorem putant, quam magistrum. Multa enim
ille etiam pro laude reipublicae liberae, & in detestationem e-
ius, quae sub imperatoribus fuerat, formae. Hanc autem
Romanorum sectam speciatim amplexus est Machiauellus, cu-
ius sententiae in omnibus ferme capitibus cum illis pulcre
consentiunt. Ante tamen quam ad rem ipsam, excutiendis
illius dictis, accedamus, de duabus antiquorum quaestionibus,
quae opinio apud rerum humanarum prudentes olim obtinue-
rit, & quae hodie tenenda sit iis, qui eorum libros legere cum
fructu instituunt, quantum diutina obseruatione liquere nobis
eius potuit, doctrinae causa paucis explicabimus: alteram
quidem de libertate: alteram, de vno legitimo tenendi in ci-
uitatem imperii modo. Libertas hodie plerumque in eo sita
putatur, vt facere, quo animus ferat, possis, & cupiditatibus
obsequi liceat; & eam quidem naturalem esse, qua Reges vti so-
los conueniat: at ciuilem, quia omnis ciuium societas obsequio
constet, praeter publicam, quae sit populi a tributo exteris
soluendo, siue a foedere inaequali, immunitas, priuatorum,
nisi inanis vocabuli vsurpatio placeat, paene nullam esse videri.
P 2

*Libertas vel
naturalis vel
ciuilis: &
haec vel pu-
blica vel
priuata.*

Ea

*De utroque
genere vete-
rum Roma-
norum secta
copiosius
explicata.*

*Reipublicae
& regni,
eorum sen-
su, differen-
tia.*

*Diversus a
regno prin-
cipatus.*

*Aliud nobis
regni voca-
bulo signifi-
cari, quam
Romanis.*

*Reipublicae
proprium &
unicum ar-
gumentum,
ab illis leges
fuisse habi-
tas:
inde liber-
tatem quo-
modo acce-
perint.
Modus li-
bertatis, un-
de?*

Ea de re longe aliter sensisse veteres, Romanos praesertim, multis argumentis potest probari. Vt adeo merito suo prudentioribus molesti essent illi, qui in vocabulo discrepantes & falsi, Romanis saepius, tanquam ficto quodam & inani libertatis bono gaudentibus, illuserunt. Legibus publicis obsequi, illis libertas vocabatur, & contra, arbitrio humano, nullisque legibus adstricto subesse, seruitus. Qui secundum leges imperarent, magistratus illis habiti: qui sua voluntate, reges Romanis & domini. Vbi legum imperia, ibi respublica esse videbatur: contra, vbi arbitria superiorum plena vigeant potestate, ibi non publica res, sed regnum, tanquam priuatae regis opes, & magna quaedam familia, haberi censebatur. Veluti apud Persas Regnum ita Romanis descriptum fuit, quasi in eo, vt paterfamilias, vnus rex & dominus, ceteri omnes serui essent. Longe aliter de principatu sentiebant, quocum durare libertatem & rempublicam posse crederent. Etiam illi hodie pleraque Europae regna, immo tantum non omnia, in quibus salva est libertas, saluae leges, regna nequaquam appellarent, sed principatus. Scilicet nostri maiores antiquissimorum temporum colorem obtinuerunt, & auctoritate magis quam violentia regendi, non dominos sibi, tanquam seruis, sed nomine, dignitate, splendore reges, reapse patres, & vere consules, a consulendo, sortiti sunt. Reipublicae igitur veluti anima & forma, sine qua consistere non posset, habitus est legum vigor: atque illius effectum, libertas. Quae doctrina ex his potissimum principiis extitit. Si in agendo, nisi a tua voluntate, non pendeas, eam libertatem, quam natura dederit, esse: sin totum ab aliena voluntate pendere necesse sit, eam seruitutem esse. Sapientem quidem, vt cogi nequeat aliter agere, quam e sua voluntate, ita neque seruum fieri, aut quocumque fortunae euentu libertati suae aliquid detrahere. At sapientes paucissimos, & longe maximam mortalium partem eorum esse, qui, metu repraesentato, voluntati suae quasi vincula iniici patiantur:

tur: inde dominicam potestatem ortam, & fortiorum in inuailidos regna, ita vt subiectis modo laxiora in res plurimas voluntatis propriae arbitria, modo adstrictiora, modo nulla relinquerentur. Quibus e rebus libertas ciuilis existeret, in vniuersum non ita vaga, vt naturalis, verum ad illos modos, interdum plenior, interdum minus plena. Reliquam meliorem hominum turbam sapientibus mixtam, in societates humano generi vtilissimas conuissae, non eo quidem consilio, vt latrocinii naturalis metus, alio supremae potestatis metu pelleretur, aut societatis bona, alio naturae bono, quae libertas est, emerentur: sed vt societas communicatis tantum bonis & auxiliis staret, & aduersus vim externam consensione inualesceret. Illa omnium consensio, vt certa permaneret atque ad salutem communem valida, non alia re obtineri potuisse, quam legibus consensu sancitis: nec sperari legum duratio & vigor, nisi magistratu legum custode constituto. Hoc autem ideo saluberrimum visum esse, quia mortales aut suam sequi cupiunt voluntatem, aut sapientiorum consilia. Ita libenter obtemperare ciues, si aut suo consensu iussas leges, tanquam propriam voluntatem, propositas agnoscant, aut aliena sapientia probatas, quasi diuinas obseruent. Eam libertatem esse, vt nemo cogatur, nisi quae velit & optet, recipere: & sapientiae munus haberi, quae semel placuerint, ea deinde consensu velle atque defendere. Aequis autem legibus id effici, vt honestissima quaeque sint liberrima, atque vt virtus suo pretio aestimetur, & quae legibus aduersa, ea turpia habeantur: contra, hominis arbitrium plerumque variatum, modo ad optima procliue videri, modo ad deterrima, eandemque naturam ciuivm animis induere, vt hoc exemplo vitia facile placere possint, & vicissim virtutes ridiculo esse. Quibus rebus, vel iniqua violentia, vel adulatione intercedente, contingat, adeo suppressi posse ciuivm libertatem, vt honestum esse, cum periculo sit coniunctum & paene vetitum; ea autem existant

*Origo liber-
norum ciui-
tatum;*

*unde ciui-
um securi-
tas existat
& beatitas,*

*& virtutis
reique prac-
clare geren-
dae satis
aequa sci-
cultas.
Secus esse
sub regno.*

praemia atque irritamenta malorum facinorum, ut homines, nisi scelesti & perditii, esse honorati, potentes, opulenti & beati, non possint: quae bene agendi difficultas deterrima omnium seruitus censi merito debeat. Constare igitur libertatem non alia magis re, quam aequis legibus: legum autem custodia, vni credatur, an pluribus, non multum interesse, quanquam multorum consilia, quam vnus, utiliora putentur. Ad hunc ferme modum illi de libertate ciuili.

Sententiae illius summa.

CAPVT V.

De modis tenendi regnum recentior, & vetus Romanorum sententia, iuxta proponitur.

De legitimo regnandi modo, recentior nostrorum hominum sententia;
 ¶ Am si quaeratur de legitimo tenendi in ciuitate supremi imperii modo, veteres praeter vnum illud genus, de quo mox dicemus, non admittunt. At nostri homines, alia regna teneri, pro populi voluntate, certis conditionibus, alia pleno, hereditario atque dominico iure, quae regna in patrimonio, siue patrimonialia dicuntur, affirmant. In his potissimum ea censent, quae armis & belli iure quaesita habeantur, tanquam si bellum & violentia quaerendi sit titulus, & non potius eius iuris, quod in mouendo bello armis praetextitur, mera executio; & tanquam, si non eadem, quae summo saepius iure licita sunt, humanitatis ratione vetentur. Sunt, qui adeo naturae sensum exuerunt, ut omnia regna debere ita haberi contenderent; quo magis merum in omnibus regis vnus arbitrium valeat. Agnoscis notari Thomam Hobbium, qui nullam magis philosophiae partem afflixit commentis suis, quam hanc de imperio doctrinam. Ille, quocumque modo existat ciuitas, semper aut coetum, aut vnum hominem, iure a tota ciuitate in se collato, pleno rerum omnium in ciues omnes arbitrio uti posse, contendit: idque, ait, debere ita putari, siue consensu, siue vi bellica, populus coierit. Quae opiniones adeo ab omnium sensu, opinor, remotae sunt, ut non facile futuri

praesertim iniqua Hobbii doctrina;

futuri sint, quibus ea Hobbii tradita in vniuersum placeant. At regna tamen bello quaesita plerique hodie ita haberi consentiunt, uti imperium ciuile ab Hobbio definitum est: quam nos speciatim sententiam secundum doctrinam veterum excutiemus. Victas bello ciuitates, aiunt, eodem, quo seruitutes, pleni domini iure, recipi solere. Quem enim quis iure belli victum plane opprimere potuisset, ei vitam hac lege donari, ut victoris arbitrio viuat: namque ut omnia extrema, ita etiam vel durissimam seruitutem, victo iuste intentari. Quare, eadem ratio cum sit, quae illas ciuitates constituat, quam quae seruitutem, sequi, eandem legem esse ciuilis imperii, quae herilis potestatis iure gentium habeatur. Verum multis illi modis ab illa antiquorum secta diuersi sunt. Quod si eadem habendae essent humanitatis, quae feruntur summi atque vagi illius mortalium, in statu prope belluino, iuris praeceptiones; falsum tamen esse primo, vnam eandemque seruitutis legem atque faciem esse: neque enim omnino omnes vltima violentia & extremo vitae periculo sub iugum mittuntur. Multi, cum repugnare adhuc possent, cum in dubio victoria esset, animo magis quam viribus superati, in leges victoris eas, quae sibi probarentur, transferunt: in quos non licuerit sane eadem statuisse, quae in plane deuictos. Quot igitur in victoria gradus esse possunt, tot in seruitute modi. Demus autem, per vim vltimam victas ciuitates omnes constitutas esse: non tamen eadem potest esse ratio tenendae ciuitatis, quae dominantium in seruos esse putatur. Aliud ius singulis imponi potest: aliud multorum hominum societati. Quid si viceris ciuitatem, & vniuersos ciues deuictos, quod tamen fieri vix queat, ita habeas in tua potestate, ut trucidare nullo negotio possis, ac fateantur: aut ut singulos priuato iure obtinere eos velis, necesse est, aut tanquam societatem & rem publicam. Si illud placeat, compedibus captos vincies, abduces

reliquo- rumque, de populis bello victis;

atque alia veterum opinio.

Vnam non esse familiae & regni rationem,

magnam hominum societatem in plena seruitute haberi non possi.

*Sed pactis
& legibus
vinciri.*

*Unde admi-
nistratio
magis exi-
stat, quam
plenum do-
minium:*

*publicum
igitur pri-
uato semper
anteponen-
dum:
rationem a-
liter insti-
tutam, du-
rare non
posse.*

duces, ergastulis coercebis, & iam illa non erit ciuitas, sed familia tua: sin hoc potius: quando sentis, myriades familia- rum familiae lege haberi non posse; iam societatem quandam ciuium, iam ciuitatem, quae non nisi consensu certisque pactis & legibus vnita contineri possit, agnoscis, & simul fateris, te illi consensio & legibus vindicem & custodem futurum, id est, Regem. Quo facto, secundum vulgatam veterum opinionem, nihil aliud postulatur, quam ciuitatis administratio, non dominium: ignorato ferme olim eo regni genere, quod vel absolutum vocatur, vel patrimoniale. At enim perpetuum bellum, putant, esse tibi cum ciuitate gerendum, aut pactis transigendum: quae talia esse vnquam posse, iure quidem, veteres non crediderunt, vt rem victoris priuatam potius, quam victae ciuitatis publicam, respiciant; cum nemo possit vnus, etiam si velit, aperto & declarato dominico animo, eiusmodi hominum conflugem, tanquam rem suam, tanquam familiam, tenere. Habiturum igitur vt rem, quae extra dominium sit, administratorio videlicet nomine, quo vno haberi rem publicam fas esset. Inde fieri, vt ea tibi, quae ciuitati conducant, priuatis tuis opibus semper sint anteponenda; atque vt ea regna legitima haberi non debeant, in quibus rationes ad vnus imperantis utilitates omnes conferuntur. Ceterum, si humani ingenii gnarus sis, fore, vt tute fatearis, tori alicui populo alias leges dare duraturas, nisi quas ipse populus velit, ne quidem per naturam licere. Inuitus, aut tanquam captus tenendus erit, & ad eum modum eneruabitur, vt nihil ferme commodi tibi inde obueniat; aut multitudine & opibus indies decrescet, atque delabatur: aut in libertatem se multo cum tuo damno vindicabit. Ea quem fugiant, illum siue vincere, siue tenere victos, nescire.

CAPVT VI.

*Machiaulli dicta, quae ad illam causam, sigillatim
censa, in transitu mores Germanici laudati, & Noriber-
gensum in censu agendo institutum.*

AD eum modum explicata eorum scriptorum, quibuscum consentire Machiauellum diximus, secta; doctrinam eius per partes ad illam normam explorabimus. Libris suis omnibus Machiauellus, iis praesertim, quos ad Liuium de republica commentatus est, instituta Romanorum & rem Romanam maximopere passim commendat: quod vt ii faciant, qui regnum praeserunt, tantum abest, vt etiam Hobbius Anarchiam identidem appellare soleat rempublicam Romanorum. In principio illorum sermonum, *Libro I. cap. II*, de optima republica disputat Machiauellus, atque e tribus generibus mixtam, qualis Lacedaemoniorum fuerit, & deinde, tribunis plebi constitutis, Romanorum, praesert reliquis: quare verisimile est, plus eum tribuere in hac reipublicae forma populo, quam principi, & perfectiorem putasse democratiam, quam, quae in principio rerum extitisse tradidit, regna. Longe aliter de his omnibus sentiunt, quibus regnum placuit. Porro, vbi de seditionibus Romanorum loquitur ille, *libro I. cap. II*, plebis causam probat, non patriciorum: plebem nimirum in id elaborasse, ne opprimeretur; nobiles contra, vt plebeios opprimerent: quorum illud secundum naturam, hoc naturae contrarium existimari debeat. Illas etiam seditiones, quibus Roma iactata fuerit, in causa fuisse, vt maximopere reipublica inualesceret, & perfectior indies, bonis legibus inuentis, fieret, *cap. III*. Libertatis curam melius credi populo, quam optimatibus, disputat, *cap. V*. Hereditatem summi imperii sapienter damnat, vt *cap. VIII*, aitque, *Debbe bene in tanto esser prudente & virtuoso, che quella autorità, che si ha presa, non lasciasci hereditaria ad vn' altro.* Deinde capite X, quod elegantissimum, legique ad hanc causam iudicandam omnino dignum

*Machia-
velli de sin-
gulis capi-
tibus eius
doctrinae
sententia.
Romanos
ille laudat
subinde:
optimam
republicam
Romanae si-
mitem fini-
git:*

*plebis causam probat,
non optimatum,
apud Romanos.*

*Turbis illis creuisse Romanam, ait:
libertatem.
que a populo recte custodiri.
Damnata praeterea Iulium Ca-*

gnum est, violenta imperia, eorumque incommoda, execratione persequitur: vituperat Iulium Caesarem vt patriae oppressorem: laudat, vt etiam alias, Brutum, tanquam libertatis vindicem: quae omnia animum scribentis, illam in partem propensum, valde arguunt. Sub Tiberio Imperatore olim ex eo, si quis Cassium & Brutum laudasset, non vt Monarchomachus solum, sed tanquam perduellis, maiestatis sustinebat iudicium. Qualia tum, & leuiora etiam, crudelissimis quaestionibus patebant. Exemplo Cremutii Cordi, rerum Romanarum scriptoris, ea parte nobilitata fuit Tiberii inclementia. Accusatum enim Cordum fuisse, ideo, quod laudato Bruto, *Cassium Romanorum vltimum* in historiis dixisset, & libris aboleri iussis, antequam damnaretur, vitam abstinentia finiuisse, Tacitus testis est, *Annali IIII. cap. XXXVIII.* Atque eadem tradunt Suetonius, *Tib. 61.* & Seneca vterque, alii. Capite XVI. Machiauellus ea laudat libertatis commoda, quae nullo pacto possunt agnosci a fautoribus regni absoluti: vt, virtutum certa praemia, securitatem ciuium, reliqua, quae supra *cap. II.* enumerauimus. *Il viuere libero propone honori & premii, mediante alcune honeste & determinate cagioni, & fuori di quelle non premia ne honora alcuno. - - - Oltre a questo, quella commune utilità, che del viuere libero si trabe, non è da alcuno, mentre che ella si possiede, conosciuta: la quale è, di potere liberamente godere le cose sue senza alcuno sospetto, non dubitare dell' honore delle donne, di quelle figliuoli, non temere di se.* Quae commoda praesertim ex obseruantia legum existere putat, vti constans veterum opinio fuerat, atque eodem capite ad finem, quando vno Principe faccia questo, & che il popolo vegga, che per accidente nessuno ei ne rompa tale leggi, commincerà in breue tempo a viuere sicuro & contento: etiam infra *cap. XXXIII.* vna legge, laquale è il neruo & la vita del viuere libero. Constituendae reipublicae popularis rationes tradit *cap. XXVIII. XXIII.* maiorem erga ciues bene meritos populi gra-

Laudat

Machiauellus commoda libertatis,

eiusque summam in legibus sitam esse tradit:

gratiam videri, quam principis, quibus dictis regni fautoribus *populi gratiam & fidem anteponebat principatus bonis.* palmarium aduersus liberas ciuitates argumentum extorquere instituit. Multa deinde de constituenda republica populari: praesertim *cap. XXXVIII.* Quo & illud pertinet, quod *exipat cap. LV,* eoque egregio, legique dignissimo. Laudat ibi fidem & probitatem veterum Romanorum, atque, non aliam facile gentem suo tempore illius bonitatis fuisse capacem, praeterquam Germanos. Iuuabit praeclarum hominis peregrini, *De bonitate & integritate Germanorum egregium eius testimonium.* pro moribus maiorum nostrorum, testimonium, quod & ipsum spirat animum libertatis studiosissimum, totum hic exhibere. Postquam negauerat Italos veteribus familia facturos, ad mentionem Germaniae diuertit, his verbis. *Vede si bene nella provincia della Magna questa bontà & questa religione ancora in quei Popoli essere grande, laquale fa, che molte Republiche viuono libere, & in modo offeruono le loro leggi, che nessuno de fuori ne di dentro ardisce occuparle. Et che sia vero, che in loro regni buona parte di quella antica bontà, io ne voglio dare vn essemplio simile a questo detto di sopra, del Senato & della Plebe Romana. (intellegit decimas praedae, ad soluendum id, quod Camillus Veientium victor Apollini vouerat, ex fide cuiusuis in publicum conferendas.) Vvano quelle Republiche, quando occorre loro bisogno, d'hauere a spendere alcuna quantità di danari per conto publico, che quei magistrati, o consigli, che ne hanno autorità, ponghino à tutti gli habitanti della città vno per cento, o dua, di quello che ciascuno ha di valesente. Et fatta tale deliberatione, secondo l'ordine della terra, si rapresenta ciascuno dinanzi a gli effecutori di tale imposta, & preso prima il giuramento, di pagare la conueniente somma, getta in vna cassa, a cio deputata, che secondo la coscienza sua gli pare douer pagare. Del qual pagamento non e testimonio alcuno, se non quello che paga. Onde si può conietturare quanta bontà & quanta religione sia ancora in quelli huomini. Et debbesi stimare che ciascun paghi la vera somma: perche quando ella non si pagasse,*

se, non gitterebbe l'imposizione quella quantità, che loro designassero secondo le antiche, che fussino usitate riscuotersi: & non gittando, si conoscerrebbe la fraude: & conoscendosi, harebbon preso altro modo, che questo. La quale bontà è tanto più d'ammirare in questi tempi, quanto ella è più rara: anzi si vede essere rimasa sola in quella prouincia. Egregia vero laus ab homine extero, & eo, qui institutorum & morum ciuiliū diligens esset atque elegans spectator. Saepius autem ille res Germanorum prae patriis laudare solitus erat. Quod valde probat tributi a ciuibus accipiendi ex fide inuentum, ad Noribergensium praeclaram ciuitatem, inprimis, opinor, pertinet: qui illum conferendi in publicum modum appellant, *Die Losung* / & praecipuae dignitatis magistratum, quaestores ad id constitutos, *Die Losunger*. Aliqua facultatum pars iureiurando promissa, pro censu cuiusque pecunia aestimato, aerario inseritur, sed clauculum: ne scilicet modus diuitiarum aut inopiae cuiusque, vtrumque autem sedulo occultare solent ciues, facile reliquis pateat. Hoc fidei & integritatis argumentum longe maximum idcirco putat Machiauellus, quod ciues fraudando nondum effecissent, vt magistratus, iam tandem iuriurando parum fidens, aliam tributi exigendi legem inueniret. Nobilem illum adeo & memoratu dignum morem, a Vuagenfilio, in elegante copiosaque eius de hac vrbe commentatione, nusquam descriptum extare, dolendum est. Iam si, vti oportet, ad elicienda Machiaueli ex his omnibus pro re publica populari studia, reuertamus, vltimis libri primi capitibus, causam cum plane omnem pro populo aduersus regni commoda iudicare, deprehendimus. Componit capitibus LVIII, statum popularem cum Principatu, atque vtrumque bonum esse posse, si aequis legibus nitatur: (vt adeo bonum publicum, extra rationes arbitrii, in solis legibus positum habeat) tamen, si vtriusque reipublicae forma, quantumuis bona, in comparationem veniat, populi imperium semper melius videri,

Saepissime delectatus est Machiauellus institutis Germanorum celebrandis. Illud eius dictum ad Noribergenses in primis pertinere.

Praefert vbiq̄ue Machiauellus regno populare imperium:

videri, quam principis: in illo maiorem inesse constantiam, sapientiam, gratiam: certius in magistratibus creandis iudicium: efficaciores ad rem imperii augendam vires. La moltitudine e più sanza & più costante che vn Principe: ea inscriptio comprobata est, deinde haec eius inter alia dicta: Vn popolo, che commanda, & sia bene ordinato, sarà stabile, prudente & grato, non altrimenti, che vn Principe, etiandio stimato sauo. - - Quanto alla Prudenza & alla stabilità, dico, come vn popolo è più prudente, più stabile, & di miglior giudicio che vn Principe: Et non senza cagione s'assomiglia la voce d'vn popolo a quella di Dio, perche si vede vna opinione vniuersale fare effetti marauigliosi ne pronostichi suoi, tal che pare, che per occulta virtù e preuegga il suo male & il suo bene. - - Vedesi ancora, nelle sue elezioni a i Magistrati fare di lunga migliore elezione, che vno Principe. - - Vedesi oltra di questo le città, doue i Popoli sono Principi, fare in breuissimo tempo augumenti eccessiui, & molto maggiori, che quelle, che sempre sono stato sotto vn Principe. Postremo, quod caput rei est, ea inde existere ait, quod meliora essent populi imperia, quam vnus potestas. Il che non può nascere da altro, se non, che sono migliori governi quelli de' popoli, che quelli de' Principi. Quibus omnibus adeo certum de eius secta iudicium constare potest, vt, cui hac nostra iam opera exploratum satis de quaestione, quam proposueramus, non fuerit, ei de nulla re posse liquere, putandum sit.

CAPVT VII.

Alia id genus ex aliis eius libris in hanc rem congesta.

Adquiescere igitur dictis possumus, atque omittere reliqua. Aliqua etiam eius praeceptionum, quales eae libris de re publica II. addita e lib. & III. habentur, disquisitionem: ne eadem, quod aiunt, chor. da III. de rep.

da sine fine increpemus, & praeter satietatem etiam taedium legentibus afferamus. Pauca tamen inde, quo magis liqueat, tanquam in transeursu decerpimus, quae neglecta plane & abiecta haberi non oportebit. Laudator ille Romanorum proposita, *capite libri alterius primo*, quaestione, *Virtus an Fortuna tantas illorum res fecerit*, aliter, quam Plutarchus instituerat, pro virtute rem iudicauit. Cap. II. egregia eius pro libertate extant dicta, quae ad intellegendam illam sectam, secundum instituta Romanorum, comparata sunt. Laudat summa antiquorum pro libertate studia, Tuscorum imprimis, aitque, nullam vnquam creuisse ciuitatem, nisi eo tempore, quo libera fuerit: nusquam ditari ciues, nusquam haberi rationem boni publici, nisi vbi libertas aquis legibus floreat: deplorat deinde Italiae statum, optat meliora, & ostendit vbique ardentissimum pro republica, in qua natus fuerat, animum. Artes imperii propagandi tradit *cap. XVIII*, non sane malas, sed eas tamen, quas populari magis reipublicae conducere putes, quam regno. Urbem ciuibus locupletare: exterarum gentium societate magis, quam seruitio niti: coloniis deductis prouincias obtinere: manubias ex praeda in publicum inferre: hostes domare, incurfionibus magis & proeliis, quam obsidione: aerario diuitias quaerere, in priuatis paupertatem probare: rei militaris curam praecipuam habere. Talia multa tertio etiam libro tradidit; nisi quod eo capite, quo adcurate nimis de coniurationibus egit, in eam suspicionem de se alios adduxit, vt nimium vulgo liber, tantum non percussores Florentinae vrbs dominis eo scripto quaesiuisset, videretur: tanquam architectus, vt Iouius ait, earum fraudium, quae in illos a diuersis pararentur. At nos melius ominabimur de voluntate viri, secundum ceteram, quam e scriptis agnoscere mihi videor, eius probitatem. Argumentum ita tulerat, & dicendorum ordo, vt tertio libro, ad illam Liuii partem, vbi regum exilia & Bruti consulatus describuntur, de mutando reipublicae

Libertate magis & virtute Romanam rem creuisse, quam fortuna.

Etiam alias uia crescere ciuitates, si liberae sint:

artes imperii, quae esse debeant.

Suspicio adu. Machiauellum, e tertio libro, inualida.

publicae habitu, instituendisque optimatum in oppressores, pro libertate, consiliis, potiores prudentiae ciuili rationes persequeretur: atque ad cauendum ferme, quod & ipse monuit, vttiliora sunt eius de coniurationibus praecepta, & imperantium commodis potius ea opera consuluisse videtur, quam rerum nouarum cupidis. Extant praeterea in hoc ipso capite honestissimae viri pro tranquillitate publica sententiae: quam nos modestiam, verbis eius excitatis, laudauimus supra *cap. I*. testatur autem de animo suo sub initium *cap. V. lib. III*, his verbis: *Acioche adunque i Principi imparino à guardarsi da questi pericoli, & che i priuati più timidamente vi si mettino, anzi imparino ad esser contenti a viuere sotto quello imperio, che dalla sorte e stato loro preposto.* At laudauit L. Brutum, imitandumque dixit iis, qui rempublicam mutatam cuperent? *Dallo essemplio di costui hanno ad imparare tutti coloro, che sono malcontenti d'vno Principe.* Scilicet, quem omnes ad vnum Romani laudant, hominem in necessaria patriae liberatione minime violentum. In hoc saltem liceat Machiauello abundare ingenio suo. Verbum non addo. Nihil hoc, quocumque ille consilio scripserit, ad Germanos iam lectores pertinet: qui quadam naturae bonitate rebus contenti praesentibus, anxios habere principes suos id genus factionibus non solent. Hactenus dicta Machiauelli, e quibus sententia eius de republica possit colligi, secundum libros de republica ad Liuium, sumus persecuti. Ceteris scriptis ad eundem modum executiendis abstinebimus, non ideo, quod id genus praeceptis illa inania sint, sed, quod pro argumenti diuersitate, non aequae sunt referta; & illa prudentibus & cordatis abunde sunt suffectura; imperitis, praepiudicatae opinionis remedia ne praesentissima quidem. In libro de principe ad eundem sensum extant aliqua, in historiarum volumine multa. Saepius etiam ibi instituta Romanorum commendat, vt libro II. initio: saepius vrbs Florentinae patriciorum superba ambitiosaque consilia

*Dicta quaedam ad purgandum eius animum addu-
ta.*

De L. Bruto laudato obiectum.

*Ex historia-
rum libris
quaedam
damnat, in hanc sen-*

damnat, & plebi fauet popularis scriptor, vt libro III. pag. n. 150. 151. Deplorat etiam, Tacitum imitatus, praesentem sibi sub Principibus Florentiae statum, & longe praefert liberae civitatis tempora, libro V. pag. num. 175. 176. Audiamus eum, his verbis: *Se le cose fatte da Principi nostri, fuori & in casa, non siano come quelle degli antichi, con ammiratione, per la loro virtù, & grandezza, lette; sieno forse per le altre loro qualità con non minore ammiratione considerate: vedendo, come tanti nobilissimi popoli da si deboli & male amministrate armi fussero tenuti in freno. E si nel descriuere le cose seguite in questo quasto mondo no si narrerà ò fortrezza di soldato, ò virtù di capitano, ò amore verso la patria di cittadino, si vedrà con quale inganni, con quali astutie & arti, i Principi, i Soldati, i capi delle Republiche, per mantenensi quella reputatione, che non haueuano meritata, si governauono.* Taciti locus, unde illa expressa fuisse, credibile est, extat in Annali quarto, cap. XXXII. XXXIII, quo, vt egregio, tanquam patua purpurae lacinia pannus nitescit, exornare hos nostros commentarios licebit. *Pleraque eorum, inquit, quae retuli, quaeque referam, parua forsitan & leuia memoratu videri, non nescivus sum: sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges, aut, si quando ad interna praeuenterent, discordias consulum aduersus tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis & optimatum certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arto & inglorius labor. Immota quippe aut modice laeessita pax, maestae urbis res, & princeps proferendi imperii incuriosus erat. deinde: quae, vt profutura, ita minimum oblectationis adferunt. Nam situs gentium, varietas proeliorum, clari ductum exitus, retinent ac redintegant legentium animum: nos saeva iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu causas coniungimus, obuia rerum similitudine & satietate.*

CAPVT

CAPVT VIII.

Summa eorum, quae his in Commentariis dicta sunt, repetita.

Am tandem finire hoc argumentum, & tollere manum de tabula, quae alioqui laboris plus atque taedii habuit, quam *Finendum esse.* artis ac varietatis, animus est. Si lectoribus vtrumque persuasero, Machiauellum non eum esse, qualis vulgo putatur, *Dictorum fines,* artisque politicae rationes incultas magis, temporibus nostris adhuc iacuisse, quam deprauatas; de me autem, nullas alias meas in hac quaestione vquam, quam veri partes & honestatis fuisse: obtinuisse propositum videbor. Certe, quando tot ac tantos aduersariorum de vita, de scriptis, de eloquentia, de sententiis Machiaueli, errores deprehendimus; *& summa ratio.* summamque in iis partium studia, & inuidiam, non vere minus, quam adcurate, notauimus; argumenta eorum singula, quam inuvalida sint & temere congesta, perspeximus; testimonia incerta esse & iniqua ostendimus; contra, alios testes, pro integritate illius, certiores, in medium adduximus; summam causae inuidia, tanquam innoxiam, vt oportuit, liberauimus; atque plurimis Machiaueli dictis ad extremum prolatis, quae eius lecta fuerit, neque noua, neque perniciofa, abunde comprobauimus: non putamus facile futuros, qui pro illo errore in posterum propugnare animum inducant. Si tamen aliqui *Conclusio.* fuerint ita animati, vt persistere in sententia quantumuis falsa malint, quam abiicienda ea fateri, quae antea persuaderi sibi siuerunt; seu, si quid alii rectius atque acutius, quam nobis id licuit, videant, nam me quoque fefellisse in quibusdam opinionis speciem, contingere potuit; siue, si qua alia causa de hac re illis, aequae ac nobis visum fuit; liquere non possit: his saltem studiis fauebunt & animo scribentis, vero tantum & aliorum vtilitatibus intento. Quod simul ac bonis viris adprobauero, vberimum ex hac opera fructum me percepisse profitebor.

R

AD

AD LIBROS
DE NICOL. MACHIAVELLO
TESTIMONIORVM
E VARIIS PASSIM SCRIPTORIBVS
SVPPETIAE

*Paulus IOVIVS Nouocomensis in Elogiis virorum
literis illustrium pag. n. 161.*

Naturae & ingenii in Machiauelo praestantia.
De histori- arum libris iudicium,
& de politi- cis scriptis
item, de co- moediis e- ius.
supra libro I. cap. VIII. pag. n. 18.

Quis non miretur, in hoc Machiauello tantum valuisse na-
turam, vt in nulla vel certe mediocri Latinarum litera-
rum cognitione, ad iustam recte scribendi facultatem perueni-
re potuerit? habili siquidem ingenio, ac vbi solertiam inten-
deret plane mirabili, cuncta, quae aggredere, elegantissime
perficiebat, siue seria, siue iocosa scriberentur. In Historia
enim apprime grauis & astutus, ita patriae fauit, vt dissimu-
latis factionum studiis, impellente recondita libidine, & lenis
& asper incessisse iudicetur, egregia hercle cum laude, nisi, vt
nos non imperiti rerum Etruscarum praeclare conspicimus,
praedulcis eloquentiae mella, occulto veneno illita, singulis
operibus infudisset: & tum etiam, quum optimum Principem
formaret, quum bellicis praeceptis ducem instrueret, & deni-
que traditis exactae prudentiae documentis, in deliberando
& consulendo eximium senatorem effingeret. Sed comiter
aestimemus Etruscos sales, ad exemplar comoediae veteris A-
ristophanis, in Nicia praesertim comoedia: in qua adeo iu-
cunde vel in tristibus risum excitauit, vt illi ipsi ex persona
scite expressa, in scena inducti ciues, quanquam praealte
commorderentur, totam iniustae notae iniuriam ciuili leni-
tate pertulerint; actamque Florentiae, ex ea miri leporis fa-
ma Leo Pontifex, instaurato ludo, vt Vrbi ea voluptas com-
municaretur, cum toto scenae cultu, ipsisque histrionibus Ro-
mam

Vnde pro- fecerit Ma- chiauellus, & qua elo- quentia fuerit, indi- catum.
Fortunavi- ro aduersa,
& inuidia ipsi consta- ta.
De moribus illius atque de obitu narratio iniqua.

mam acciuerit. Constat eum, sicuti ipse nobis fatebatur, a
Marcello Virgilio, cuius & notarius & assecla publici muneris
fuit, Graecae atque Latinae linguae flores accepisse, quos scri-
ptis suis infereret. Ipse quoque natura perargutus & docilis,
salsique iudicii plenus, pedestrem patrii sermonis facultatem,
a Boccacii conditoris vetustate diffluentem, nouis & plane At-
ticis vinculis astrinxerat, sic, vt ille castigatior, sed non puri-
or aut grauior otiosis ingeniis existimetur. Ceterum, quod
olim eiecto Soderino a Mediceis in quaestione tortus fuisset,
ab his, leniendo dolori, annuam scribendi Historiae mercedem
promeruit, ita tamen, vt aegre compresso odio, quum dicen-
do scribendoque Brutos & Cassios laudaret, eius coniuratio-
nis architectus fuisse putaretur: in qua Aiacetus Poeta, & Ala-
manus ex ipsa turma praetoria leuissimus eques, concepti sce-
leris capite poenas dederunt. Fuit exinde semper inops, vt
irrisor, & atheos: fatoque functus est, quum accepto temere
pharmaco, quo se aduersus morbos praemuniret, vitae suae ioc-
cabundus illufisset, paulo antequam Florentia, Caesarianis sub-
acta armis, Mediceos veteres dominos recipere cogeretur.

*Benedictus VARCHIVS Historiae Florentinae libro II.
pag. 25.*

Legatio Machiauel- li.
De moribus illius iudi- cium.

Aueuano gli Otto della Pratica, piu per questa, che per al-
tra cagione in Lombardia nel Campo della Lega a Messer
Francesco Guicciardini Niccolò Machiaueli mandato, accio-
chè egli giornalmente auuissare i successi della guerra di quin-
di potesse: il qual Niccolò, se all' intelligenza, che in lui
era de' gouerni delli Stati, ed alla pratica delle cose del Mondo,
auesse la grauità della vita e la sincerità de' costumi aggiunto,
si poteua per mio giudicio piu tosto con gli antichi ingegni
paragonare, che preferire a moderni.

IDEM libro III. pag. 84. anno clo lxxxvii.

*De causa
excessus e
vita rumor
temere vul-
gatus.*

*Familiari-
um, quibus
sermones
ad Livium
inscripserat,
mentio.*

*Inuidiae
aduersus
illum exor-
tae causa
iniquiudi-
cio prodita.
Liber de
Principe.*

*Laudes
Machia-
velli.
Confutatur
vulgata de
morte illius
opinio.*

Questa elezione (di Donato Giannotti, fatto Segretario de' Dieci) inaspettata da molti fu, per quello che si dice e crede anchora oggi, non piccola cagione, che Niccolò Machiaueli scrittori delle Storie Fiorentine morisse; percioche' essendo egli di campo con M. Francesco Guicciardini tornato, ed auendo ogni opera fatto, per douere l' antico luogo del Segretario ricuperare, e veggendosi (quantunque Luigi Alamanni e Zanobi Buondelmonti suoi amicissimi grandissimamente favorito l' auessero) al Giannotto, di egli (ancorche più tosto non senza lettere, che letterato chiamare se potesse) molto in cotale vffizio si teneua superiore, posposto, e conoscendosi in quanto odio fosse dell' vniuersale, s' attristò di maniera, che non dopo molto tempo s' infermò e morì. La cagione dell' odio, il quale gli era vniuersalmente portato grandissimo, fu oltra l' essere egli licenzioso della lingua, e di vita non molto onesta, e al grado suo disdiceuole, quell' Opera ch' egli compose e intitolò il Principe, ed a Lorenzo di Piero di Lorenzo, acciochè egli Signore assoluto di Firenze si facesse, indirizzò; nella quale Opera (empia veramente, e da douer' essere non solo biasimata, ma spenta, come cercò di fare egli stesso dopo il riuolgimento dello stato, non essendo ancora stampata) pareua a ricchi, che egli di tor la roba insegnasse, e a pueri l' onore, e agli vni e agli altri la Libertà. Onde auenne nella morte di lui quello, che sia ad auenire impossibile, cioè che così se ne rallegrarono i buoni, come i tristi. La qual cosa faceuano i buoni per giudicarlo tristo, ed i tristi per conoscerlo non solamente più tristo, ma eziandio più valente di loro. Era nondimeno il Machiauello nel conuersare piaceuole, officioso verso gli amici, amico degli uomini virtuosi, ed in somma degno, che la natura gli auesse o minore ingegno, o miglior mente conceduto. E come io non ho voluto tacere quello, che molti affermano, & alcuni scrissero della cagione della morte di Niccolò, così non voglio ne debbo

debbo non dire cio essere stato impossibile; e per consequenza falsissimo; conciosiacosachè il Machiauello per cosa certa morì prima che l' Tarugio, [Segretario de' Dieci inanzi il Giannotto] e consequentemente innanzi, che fusse eletto all' Vffizio del Segretariato il Giannotto. E se ad alcuno parebbe, che io troppo, o diffusamente o particolarmente, nel descriuere i costumi di questi due Segretari della Republica Fiorentina, distefomi fussi, sappia, che per mio giudizio l' vno fu, e l' altro è ancora de' più rari uomini nelle cose politiche, non dirò della Città, ma dell' età nostra; e come alle virtù piu condegno guiderdone dar non si può, che la loda e l' onore; così i vizzi maggior castigo non hanno che l' biasimo, e l' infamia, che d' essi dopo la morte rimane.

*Excusatio
copiosae de
vno viro
mentionis a
merito Ma-
chiauelli.*

*Editor operum Machiauelli ANONYMVS, Panormi
a. C. N. clo lxxxviii.*

Egli è certissimo (disertò, & benigno Lettore) che noi hoggi piu che mai ci mouiamo a credere degli huomini, o de' scritti loro, secondo il buono, o reo giudicio, che ne sentiam fare da chi sia da noi stimato huomo veritiero & buono, quantunque ben souente gli vdiamo narrare la manifesta menzogna. Laonde sentendo noi da simili huomini biasimare la vita, ouero gli scritti d' alcun valenthuomo, incontanente (senza punto curarsi di vedere se il vero ci venga detto) ci diamo a credere di quel meschino ogni male, & tanto ci lasciamo trasportare da questa maluagia impressione, che lo cominciamo non altrimenti ad odiare, & a dirne ogni male, come se alcuna graue offesa da lui ci hauemmo riceuuta, o pure, se ne suoi Scritti alcuna cosa scandalosa hauemmo letta. Il che, con mia molta vergogna, & rossore, confesso essere già a me medesimo accaduto, intorno gli scritti & la prudenza del letterato Niccolò Machiaueli, & credo che in così rea opinione mi farei tutta via vissuto, se (la Dio mercè) non mi fossi

*Laborasse
eo tempore,
ait, Machi-
auelli fa-
mam.*

*sed fuisse
tamen qui
descende-
rent.*

fossi agli anni passati abbattuto in huomo, molto sauiò, & negli affari politici molto profondo. da cui sentendo io (in ragionamenti di somiglianti affari) con somme loda, non pure questa opere commendare, ma etiandio il molto desiderio, che questo spirito, non punto vulgare, haueua hauuto di giouare a buoni, tututto m'alterai, & gliene dissi l'animo mio, il quale, sorridendo (intendo prima come io non m'haueua giamai letto cosa veruna di questo scrittore) mi disse, che io non uoleffi credere, che il Diuolo fosse cotanto laido, & nero, quanto altri se lo dipinga, & mi pregò a voler per amor della uerità, leggerle prima, & poscia giudicarne, il che gli promisi di fare: ne passò poi guari di tempo, che mi diedi a leggerle, & piu d'vna fiata le lessi, perche quanto piu le leggeua, tanto piu mi piaceuano. & a dirti il vero, ogni hor piu in loro scopriua nuoua dottrina, nuoua acutezza d'ingegno, & nuoui modi d'apprendere la vera via, di trarre alcuno utile dalla gioueuole lettura delle historie. & in brieve conobbi d'hauere piu in vn giorno da loro imparato, de governi del mondo, che non haueua fatto nel resto della mia passata vita, da tutte le historie lette. Imparai a punto a conoscere qual differenza sia da vn prencipe giusto, ad vn Tiranno, dal governo di molti buoni, a quello di pochi maluagi, & da vn commune ben regolato, ad vna moltitudine confusa, & licentiosa. Da questa cognitione ben subito m'auidi qual si fosse suto l'errore, & l'ignoranza, nel quale (per cagion del malizioso, & del bugiardo dire di questi maldicenti) infino a quel punto m'era stato, i quali, in isprezzare & in villaneggiare le altrui fatiche, si nutricano. Appresso hauendo io veduto, come hoggi, di queste rade opere, pochissimi essempli piu si trouauano, & quelli essere in mano di particolari, che non se ne voleuano, per cosa del mondo, priuare: & hauendo io scorto in molti vn grandissimo desiderio d'hauerne, mi determinai d'impigare ogni mia opera, accioche (tu humanissimo lettore)

non

non fossi priuato di vederle, & di trarne quel frutto, che io n'haueua tratto, & che son sicuro, che ne trarrai tu, se non ti sdegnarai di leggerle, o se piu tosto, incantato, dalle costoro maladicenze, non ti recherà a carico di coscienza il vederle. Ma bene è vero, che l'udire, che ci era stato tale, che haueua hauuto ardire di scriuer lor contra, raffrenò assai in me la predetta resolutione: nondimeno, essendomi poco dopo venuto fatto di leggere gli scritti di cotesto Momo, non mi spauentai punto, anzi fatto animo a me medesimo, mi risolli a seguitare l'impresa, rendendomi certo, che chi senza passione ottimamente considerera gli vni, & gli altri, trouera questi d'eterna memoria degni, & quegli (toltone via le'ngiurie, le villanie, & le false accuse, nelle quali, costui, con tutti i suoi seguaci, conosco, esser molto potente) stimera a pena degni di seruire a questi venditori di salciocie, & di sardelle. Ma lasciam cio, accioche altri taluolta non giudicasse, che io uoleffi di queste fare alcuna apologia, perche io per me porto ferma credenza, che costui, con tutta la sua maladicenza, s'habbia alla bonta loro niente piu nociuto, che alla purità & alla bonta dell'oro il fango, o qual si voglia altra sporgezza, si nocia, la qual piu tosto veggiamo a cotai paragoni farsi molto piu chiara, & vie piu perfetta. Non intendo adunque d'operare verso di te altro, fuori che di farti conoscere come io non mi sono ad vna tanta impresa ne vanamente, ne senza molto desiderio di giouarti mosso, & anchora per renderti certo, come io ho cercato ogni mezzo per far cio quanto piu compiutamente fosse possibile: & per ver dirti, con tutta la mia sollecitudine, & spesa, non mi pare d'hauere del tutto ottenuto l'honesto mio desiderio, non hauendo io potuto (auegnachè che ci habbia impiegata l'opera di molti amici miei) trouare il testo composto & scritto di mano dell'autore: ma ben trouai quello stampato in ottauo da figliuoli d'Aldo in Vinegia nel 1546. & quello in duodecimo del Giolito nel 1550. i quali

Iob. Molanum, nisi fallor, notat; aut Ambros. Cathar. Politum; aut si quis alium aduersarius extiteret.

Exemplar operum, manu Machiavelli scriptum, quæsitum fuisse. Editiones operum Machiavelli.

Machiavelli laudes.

i quali in molte cose, ma non già di molta importanza, ho trouati varii molto, cioè nell' orthographia, vsando molte voci diuersamente scritte.

Teucrideres PRIVATVS Ad. LONICERI filius, in Imaginibus Boissardi, Parte III. pag. n. 323. 327.

*Machiauel-
li laudes e
praefatione
Latina ser-
monum ad
Liuium.
Historia-
rum in eo
rerumque
minim peri-
tia.*

Nicolaus Machiauellus Florentiae in Italia natus, vixit aetate Philippi Strozii & Clementis VII. Pont. max. Vir summo iudicio, vsque adeo, ut post hominum memoriam nemo extitisse tantus existimetur, cum quo Machiauellus suo quodam modo conferri nequirit. Historiarum omnium tantam cognitionem habuit, ut ceu rebus omnibus gerendis interfuisset, causas, consilia, progressus euentusque omnium in animo promtos haberet: quae res illi vna cum acutissimo ingenio coniuncta, ad Reipublicae administrationem, vniuersumque vitae politicae usum, tantum momenti attulit, quantum ratio cum experientia coniuncta, vniquam alicui in aliqua arte aut exercitatione prodesse potuerit. In consiliis capiendis, ac rerum suscipiendarum deliberatione, solus videtur Historiae usum intellexisse: tanta scilicet fuit eius solertia & industria in conferendo domestica exempla, cum peregrinis, praesentia cum futuris atque praeteritis: similia cum similibus: ut ex praeteritis rerum futurarum euentus praevidere persaepe potuerit. Et quid multis opus est, vnum sufficit nobis argumentum, eius Disputationes, quas Discursus appellauit, de rebus a Titio Liuiio prima Decade scriptis, in quibus antiquissimam illam veterum Romanorum virtutem tanquam in compendio comprehensam expressit, ad imitandum proposuit, & ob quas causas nostra aetate eiusmodi praeclara facinora nusquam parventur, tam euidenter demonstrauit, ut totius Historiae succum in eis comprehendisse videatur. Adeo scilicet, ut earum lectione, industrius Lector, qui vir bonus esse velit, ad vitae politicae usum, plus vtilitatis, cognitionis ac experientiae breui temporis spatio sibi comparare possit, quam si multos annos in euoluendis

libris

*Sermones
ad Liuium
laudati.*

*libris de republica ab aliis quibuscunque auctoribus scriptis, sese macerauerit. Quae cum ita sint, tantumque fuerit Machiauel-
li ingenium atque virtus, quid mirum, si aliqua eius peculiarium
consilia a toto propemodum mundo reprehendantur, omnesque
clamitent, si quid callidiori consilio in orbe Christiano gestum esse
videatur, artes illas esse Machiaueli! Equidem*

Defensio eius dogmatum.

Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimen habet, quanto maior, qui peccat, habetur. At vero, cum de contrariis idem sit iudicium, quis vetat, quo minus & hic lectori suum iudicium sit liberum, ut, dum contrariorum consiliorum rationes ostenduntur, doceturque male, impie, hostiliter agere, simulac ea in mentem veniant, quae econtra bene, pie, amice, prudenter fieri solent. Hac enim doctrinae genere etiam Machiauellum usum in libris de Republ., & in eo veteres omnes superasse, nemo bonus dubitat, adeo ut ex eorum lectione longe maior rerum cognitio comparari possit, quam si vel diuini Platonis libros de Republ., vel summi ipsius Aristotelis, aut alterius cuiusquam Politica legeris; cognoscere autem hinc licebit, non bonorum tantum, sed etiam prauorum & callidorum consiliorum rationes: & ut summatim dicam, Bona, Mala, Pia, Impia, callida, simplicia, sapienter stultaeque facta, omnis generis plurima. Atque haec quidem, quae haecenus recensui, praefatus erat ille, qui eius operum & versionem ex Italico, & editionem adornauerat. Sunt vero etiamnum superflites viri

„boni, graues & fide digni, qui, cum eius notitiam in Italia familiariter habuerint, de eodem ingenue testimonium perhibere non verentur, quod fuerit nimirum vir stupendae ruditionis & prudentiae, quin vitae integerrimae, morumque innocentia insigni, & pietate summa. Sunt autem Machiaueli opera, quae Italico idiomate ipse conscripsit, partim politica, partim historica, partim denique de ratione bellum gerendi, inter haec Disputationum de Rep. libros quatuor primum ex Italico vertit iam olim Syluester Telius Fulginas:

Praefertur ille veteribus.

Egregium oculatorum testimonium de Machiaueli moribus testimonium.

idem etiam Latinum fecit Machiaueli librum de Viri Principis institutione. Scripsit Machiauellus de re militari ad Laurentium Strozam Philippi filium lib. 7. e Tusco in latinum translatus per Ioan. Morcelium Parisinum. Fecit Comoediam Italicam Clizia inscriptam. Extat eiusdem Historia ad sanctissimum patrem Clementem VIII. Italice: extat & de Senatore tractatus latinus. Contra Machiauellum scripsit Stephanus Iunius Brutus Celta librum, cui titulum fecit, Vindiciae contra Tyrannos, siue de principis in populum, populique in principem legitima potestate. Fecit & tractatum de magistratus & subditorum erga magistratus, Alphonsus Menesius Benauides Tarraconensis, cum Elegia paraenetica ad Galliam.

Liber Machiaueli Latinus, cuius nemo alius meminerat.

Iustus LIPSIVS in praefatione ante libros civilis doctrinae, pag. 8. 9.

Machiauellus ex omnibus superioris seculi politicorum scriptoribus solus nominatus & laudatus.

QUI nuper aut here id tentarunt, non me tenent aut terrent. In quos si vere loquendum est Cleobuli illud vetus conueniat: ἀρουσία τὸ πλέον μέρος λόγων τε πλήθος. Inscitia in plerisque, & sermonum multitudo. Nisi quod vnus tamen Machiaueli ingenium non contemno, acre, subtile, igneum: & qui vtinam Principem suum recta duxisset ad templum illud Virtutis & Honoris! sed nimis saepe deflexit, & dum commodi illas semitas intente sequitur, aberrauit a regia hac via.

Magnae vero laudes in illum a Lipsio profectae, quod vnum inter omnes, quem nominaret atque extolleret, dignum putauit. Videtur Lipsius tamen non legisse, nisi de Principe illius librum, neque aliud quidquam in eo damnare, quam quod Boeclerus & alii vulgo in Machiaueli dogmatibus reprehenderunt, Vtile illum ab honesto subinde separatum habuisse, in quo a regia via philosophiae omnis decessum sit. At si iidem cogitassent, Machiauello ne principatum quidem, quem instruit, honestum satis & utilem visum fuisse; agnoscerent,

scerent, puto, eam causam talibus instrui praeceptis, quibus possit: contra, ut virtutibus iniuriam niti vela, alienum esse.

Albericus GENTILIS de Legationibus libro III. cap. VIII.

NEC vero in negotio isto verebor omnium praestantissimum dicere, & ad imitandum proponere Machiauellum, eiusque plane aureas in Liuium obseruationes. Quod namque hominem indoctissimum esse voluit & scelestissimum, id nihil ad me, qui prudentiam eius singularem laudo, nec impietatem & improbitatem, si qua est, tueor. Quanquam si librum editum aduersus illum considero, si Machiaueli conditionem respicio, si propositum scribendi suum (eius) recte censeo, si etiam meliore interpretatione volo dicta eius adiuuare, non equidem video cur & is crimini- bus mortui hominis fama liberari non possit. Qui in illum scripsit, illum nec intellexit, nec non in multis calumniatus est, & talis omnino est, qualis, qui miseratione dignissimus sit. Machiauellus Democratiae laudator & assertor acerrimus: natus, educatus, honoratus in eo reipublicae statu; Tyrannidis summe inimicus. Itaque Tyranno non fauet. Sui propositi non est Tyrannum instruere, sed arcanis eius palam factis ipsam miseris populis nudum ac conspicuum exhibere. An enim tales, quales ipse verus describit principes, fuisse plurimos ignoramus? Ecceur istiusmodi principibus molestum est, viuere hominis opera & in luce haberi? Hoc fuit viri omnium praestantissimi consilium, ut sub specie principalis eruditionis populos erudiret. Et eam speciem praetenuit; ut spes esset, cur ferretur ab his, qui rerum gubernacula tenent, quasi ipsorum educator ac paedagogus. Caeterum haec disceptatio ulterius haud ducitur. Si fauere scriptoribus volumus, multa & in hoc vitia emendabimus: aut illa saltem feremus in eo, quae in Platone ferimus, & Aristotele, aliisque, qui non dissimilia commiserunt peccata. Feremus autem, quia meliora deterioribus longe plurima (plura) & is habet.

Sermones ad Liuium laudati.

De Machiaueli innocentia, coniectio.

De Innoc. Gentileto.

Libri de Principe

*Baco de VERVLAMIO de augmentis scientiarum
libro VII. cap. II.*

EST, quod gratias agamus Machiauello, & huiusmodi scriptoribus, qui aperte & indissimulanter proferunt, quid homines facere soleant, non, quid debeant.

Quae verba adduxerat Baelius quoque in indice histor. crit.

*Traianus BOCCALINI in actis Parnassi,
centuria prima.*

Ragguaglio LXXXIX

Niccolò Machiauello capitalmente sbandito da Parnassa, essendo stato ritrovato ascoso nelle Bibliotheca di vn suo amico, contro lui vien' eseguita la sentenza data prima del fuoco.

*Proscripti-
onem Ma-
chiauelli
operum,
naso suspen-
dit suo, &
ostendit,
inualidam
fuisse.*

Tutto che Niccolò Machiauello molti anni sono fosse sbandito da Parnasso, e suo territorio, con pena grauissima, tanto a lui, quanto a quelli, che hauessero arditò nella lor Bibliotheca dar ricetto ad huomo tanto pernicioso, la settimana passata non di meno in casa di vn suo amico, che secretamente lo teneua ascoso nella sua libreria, fu fatto prigionero. Da i Giudici criminali subito fu fatta la ricognitione della persona, e questa mattina contro lui doueua eseguirsi la pena de fuoco, quando egli fece intendere à sua Maestà, che prima gli fosse conceduto, che auanti il Tribunale che l'auca condannato potesse dire alcune cose in sua difesa. Apollo vsando verso lui la solita sua benignità gli fece sapere, che mandasse i suoi Auuocati, che cortesamente sarebbono stati ascoltati: replicò il Machiauello, che voleua egli difender la causa, & che i Fiorentini nel dir le ragioni loro non haueuano bisogno di Auuocati. Di modo che li fù conceduto quanto domandaua. Il Machiauello dunque fù introdotto nella Quarantia Criminale, doue in sua difesa ragionò in questo modo. Ecco o Sire de Letterati, quel

*Etrusca
Machiauel-
li eloquen-
tia, aliorum
aduocatio-
ne non indi-
ga.*

Nic-

Niccolò Machiauello, che e stato condannato per seduttore e corruttore del genere humano, e per seminatore di scandalosi precetti politici. Io in tanto non intendo difendere gli scritti miei, che pubblicamente gli accusò e condanno per empì, per pieni di crudeli & esecrandi documenti da gouernare gli stati. Di modo, che se quella, che hò publicata alla Stampa, è dottrina inuentata da mio capo, e sono precetti noui, dimando, che pur' hora contra di me irremissibilmente si eseguisca la sentenza, che ai Giudici è piaciuto darmi contro: ma se gli scritti miei altro non contengono, che quei precetti politici & quelle Regole di Stato, che hò cauate dalle attioni di alcuni principi, che, se Vostra Maestà mi darà licenza, nominarò in questo luogo, de quali è piena la vita di male; qual giustitia, qual Ragione vuole, ch' essi, che hanno inuentata l'arrabbiata e disperata Politica scritta da me, sieno tenuti sacrosanti, io, che solo l'ho publicata, vn ribaldo, vn atheista? Che certo non sò vedere, per qual cagione stia bene adorar l'originale di vna cosa come santa, & abbrucchiare la copia di essa come esecrabile; e come io tanto debba esser perseguitato, quando la lettione delle Historie, non solo permessa, mà tanto commendata da ogniuno, notoriamente hà virtù di conuertire in tanti Machiauello quelli, che vi attendono con l'ochiale Politico. Mercè che non così semplici sono legenti, come molti si danno a credere; si che quei medesimi, che con la grandezza degli ingegni loro hanno saputo inuestigare i più reconditi segreti della Natura, non habbiano anco giudicio di scoprire i veri fini che i Principi hanno nelle attioni loro, anchor che artificii grandissimi vsino nell' asconderli. E se i Principi, per facilmente doue meglio lor pare poter aggirare i loro subditi, vogliono arriuare al fine d' hauerli balordi e grossolani, si bisogno che si risoluano di venire all' atto tanto bruttamente praticato da' Turchi e dal Moscouita, di prohibir le buone lettere, che sono quelle, che fanno diuenir' Argli gl' intelletti

*Impiam aut
illam do-
ctrinam,*

*sed regni
vicio, non
scriptorum.*

*Cotidianis
ea factis
probari, &
historiarum
monumen-
tis doceri.*

*Litterarum
beneficio
sciri id ge-
nus sacro-
rum myste-
ria:*

*& male oc-
cultari, his
salus.*

ciechi, che altrimenti non conseguirono mai il fine de' pensieri loro. Mercè che l'hipocrisia hoggidi tanto famigliare nel mondo, solo hà la virtù dalle Stelle d' inclinare, non di sforzare gl' ingegni humani à credere quello, che più piace a chi l'vsa. Grandemente si comossero i Giudici a queste parole, e pareva, che trattassero di riuocar la sentenza, quando l' Auvocato Fiscale fece saper loro, che il Machiauelli per gli abominuoli & esecrandi Precetti che si leggeuano negli scritti suoi, così meritamente ero stato condannato, come di nuouo seueramente doueua esser punito, per esser di notte stato trovato in vna mandra di pecore, alle guagli s' ingegnaua di accomodare in bocca i denti posticci di Cani, con euidente pericolo che si disertasse la razza de' Pecorai, persone tanto necessarie in questo mondo, i quali indecente e fastidiosa cosa era, che da quello scelerato fossero posti in pericolo di conuenirli, metterli il petto a botta, e la manopola di ferro, quando haueffero voluto mungere le Pecore loro, o tofarle: che à gran prezzo sarebbono salite le lane e cacio, se per l' auuenire fosse conuenuto a Pastori più guardarli delle stesse Pecore, che da Lupi; e se non più col fischio e con la verga, mà con vn reggimento di cani si doueuan tenere in vbbidienza, e la notte per guardarle, fosse stato bisogno non più far loro gli steccati di corda, mà i muri, i baluardi, e le fosse con le contra scarpe fatte alla moderna. Troppo importanti parvero à i Giudici accusate tanto atroci, onde votarono tutti, che fosse eseguita la sentenza data contro huomo tanto scandaloso: e per Legge fondamentale pubblicarono, che per l' auuenire ribello del genere humano fosse tenuto, chi mai più haueffe ardito insegnare al Mondo cose tanto scandalose, confessando tutti, che non la lana, non il cacio, non l' Agnello, che si caua dalla Pecora, agli huomini prezioso rendeua quell' animale, mà la molta semplicità, e l' infinita mansuetudine di lui: il quale non era possibile, che in numero grande da vn solo Pastore venisse gouer-

*Oblique di-
sum in po-
testatem
Pontificis
Rom.*

*Aliud Ma-
chiauelli
crimen acu-
te confi-
ctum, quod
restituta
prudentiae
ciuili do-
ctrina ty-
rannicis faci-
le infringi-
tur:
subiectique
aduersus
illegitimam
potestatem
odis ar-
mantur.
Ideo apolo-
gus de oui-
bus dentatis
inuentus.*

*Non alia
magis re
multitudi-
nem conti-*

gouernato, quando affatto non fosse stato disarmato di corna, ^{neri, quam} di denti, & d' ingegno, e che era vn voler porre il Mondo tutto ^{stupiditate} in combustione, il tentare di far malitiosi i semplici, e far ve- <sup>sua & sim-
plicitate.</sup> der lume a quelle Talpe, le quali con grandissima circonspe-
tione la madre Natura haueua create cieche.

Gasp. SCIOPPIVS

De paedia humanarum ac diuinarum litterarum pag. n. 17. inter alia scripta a se promissa, praeter suppetias Logicas, quas supra laudauimus, percenset etiam sequentia.

MAchiauella: siue Apologia duplex, quarum priore Ecclesiae decreta de Machiauelli libris defenduntur: posteriore innocentia eiusdem Machiauelli, aduersus Italici nominis hostes, aliosque Sycophantas, propugnatur.

Machiauellorum Operae pretium: siue demonstratio vtilitatum, quas reipublicae apportat doctrinae Machiauellicae examen, & ad Euangelicae veritatis normam directio.

Methodus de scriptoribus politicis, ac proprie de Machiauelli libris iudicandi, cum Synopsi libri de Principe Machiauelli.

Gabriel NAVDAEVS

in bibliographia politica pag. 252.

Politicus Florentinus, licet axiomata ferme omnia istius administrationis, conclusionesque praecipuas, suis in operibus passim disseminarit; quia tamen subtiliores Philosophos imitatus est, qui inter disputandum plura supponunt, quam probent; Astuti & temerarii famam potius, quam Prudentis, sibi conciliauit; multorumque aduersus suam doctrinam penas acuit: quarum acumen retundere, non ita forsitan incassum, Gasp. Scioppius proximis annis conatus est, edito Romae de Paedia politica cultissimo doctissimoque libello. Cui vni plus inesse

ineffe bonae mentis ac iudicii, quam reliquis eius operibus, acquissimi certe librorum censores haud immerito existimaverunt.

Christoph. Adam. RVPERTVS

in Dissert. ad Valerium Maximum.

Adducit ille eum, quem supra excitauimus e libri Alber. Gentilis, locum, & concedit in eius sententiam. Eius verba exhibuit Baelius in Indice.

Iob. Andr. BOSIVS

in dissert. de comparanda prudentia Ciuili §. 93. pag. 42.

REferri huc quoque Nic. Machiaueli princeps debet, quo libro dum vir acutissimi ingenii & plane ad ciuilem prudentiam factus plerasque tyrannicas artes principi suo commendauit, multorum diuersa expertus est iudicia, astutique potius & temerarii, immo athei, quam prudentis famam, neque forsassis immerito, sibi conciliauit. Scripsere aduersus eum multi, e quibus clarissimus omnium Innocentius Gentilettus, auctor antimachiaueli: qui tamen ferme solam impietatem eius aggressus est, omissis erroribus politicis, quorum non paucos in eo reperire est: saepe etiam Andabatarum more aduersus eum pugnat, verbaque eius in alienissimum sensum torquet.

Iob. Balthasar SCHVPPIVS

in Dissert. de Opinione.

Multa videntur & non sunt, multa sunt & non videntur. Sagacissimus nequitiae humanae obseruator, apertissimus testis, & nimis ingenuus recitator fuit Machiauellus Florentinus. Is candide elocutus est, quod multi alii Politici non modo sentiunt & firmiter credunt, sed & in vniuersa vita sua faciunt. Interim tamen miserimus ille Machiauellus vituperatur ab omnibus.

Machiauellus laudatus.

mnibus. Execrantur eum Monarchae, quia vident artes suas detectas esse. Execrantur eum Consiliarii, quia vident conscientias suas ab eo tangi. Execrantur eum subditi, & hac miseriarum luce excruciantur, stolide credentes, mala sua ex cerebro Machiaueli nata. Sed non noua sunt Florentini illius praecepta. Ite in antiqua retro secula, videbitis eandem saepe fabulam actam, sed ab aliis personis. Machiauellum legere soleo, eo modo, quo legitur Grobianus. Quemadmodum Cyropedia Xenophontis non est conscripta ad fidem veram historiae, sed ad exemplar iusti imperii: - - - ita Machiauellum contraria via principes quosdam in Italis, quorum Deus crumena fuit, voluntas lex, ambitio Dux, temeritas ars, consuetudo regula, descripsisse credo, non quales esse debent, sed quales fuerunt.

Odi in illum publici causae.

De anima scribens coniectura.

In hanc sententiam Chr. Vucissius comoediam edidit, titulo, Der Bäurische Machiauellus: qua probaret, inter agricolas etiam Machiaueli praecepta, nedum inter principes, dudum obtinuisse

Cyriacus LENTVLVS

in praefat. polit. teste Conringio.

MAchiaueli de militia, & de historia Florentiae, patrio sermone scripti libelli, parum, quod sugillare queas, profuerunt. Discursus in Liuium multum promunt acuminis, multum salutaris doctrinae, nisi quod plebeiae licentiae fauentior, nondum exspirantem, quamuis affectam, Florentiae libertatem, ante oculos, vt sub Augusto Liuius Romanam, habuisse videatur. In principe in diuersos plane scopulos abreptus, ab impio in deum sensu & subiecto tyrannidi fomento, etiam cum excusatur, vix excusatur.

Libri Machiaueli laudati, & animus illius pro libertate.

Hermannus CONRINGIVS

praeter ea, quae supra excitauimus eius dicta, passim de Machiavello sententiam expromsit. Hoc nos loco pauca etiam e libro de Prudentia civili, atque e dissertatione de civili philosophia, ubi aequior est quod ad impietatem obiectam & imperitiam, addemus.

In scriptis Mach. nihil, quod atheum arguat. **N**E in Machiaveli quidem scriptis ἀθεϊστικῶν commendari fortassis usquam legeris, si credimus eius defensori Sciopio: etsi Christianae fidei haud fuisse eo, quo par est, animo addictum, sic satis appareat.

In utroque autem falsum fuisse Conringium, atque ab aduersariis deceptum, supra ostendimus.

Machiauelus recentiorum politicorum Princeps. **S**Eculo decimo sexto bonarum litterarum cultura & splendor studii politici magis magisque eluxit. Nullus enim pene Europaeus angulus non ad Graecorum Romanorumque veterum sublimitatem assurgere tentauit. Protulit autem ista patrumque aetas varios, qui monumentis suis, doctisque notis, ciuilibus prudentiae studia iuuare, inque melius promouere, laborarunt. Inter quos iure suo eminet Machiavelus, ob varia tamen & improba consilia apud plerosque vapulat. Acerimi alias iudicii politicus Berneggeri sententia fuit.

Iob. Christoph. BEGMANVS

in Meditationibus Politicis, cap. I. §. VI. VII. VIII, plurimis argumentis defendit Machiavelum, sed non omnino bene; quam ob rem nos ea praeterimus.

AMELOT de la Houssaie

in Praefatione ante Principem Machiaveli Gallice a se versum.

Defensio Machia- **P**Uisque je suis tombé sur ce chapitre 18, qui est assurément le plus chatoilleux & le plus dangereux de tous ses Ecrits, il me

me semble necessaire de dire ici par occasion, comment il faut entendre l'instruction, qu'il y donne a son Prince. Il n'est pas besoin, luy dit il, que tu ayes toutes les qualités que j'ai dites, mais seulement que tu paroisses avoir. Tu dois paroître clement, fidele, affable, integre, & religieux: en sorte qu'a te voir & a t'entendre l'on croie, que tu n'es que bonté, que fidelité, qu'integrité, que douceur & religion. Mais cete derniere qualité est celle, que t'importe davantage d'auoir exterieurement. Voita sur quoi est fondée l'opinion qu'a le Vulgaire, que Machiavel étoit un impie, et même un Athée. Et véritablement les apparences y sont pour les esprits foibles. Mais a bien peser le Sens de ses paroles, il ne dit nullement ce qu'on l'accuse de dire, qu'il ne faut point auoir de Religion: mais seulement, que, si le prince n'en a point, comme il peut arriuer quelquesfois, il doit bien se garder de le montrer, la Religion étant le plus fort lien, qu'il y ait entre luy & ses suiets; & le manque de Religion le plus juste, ou du moins le plus specieux pretexte, qu'ils puissent auoir, de lui refuser l'obéissance. Or il vaut incomparablement mieux qu'un Prince soit hipocrite, que d'être manifestement impie, le mal caché étant beaucoup moindre, que le mal universellement connu. Tout le monde voit l'impiete, mais tres peu s'aperçoivent de l'hipocrisie. Et c'est a mon avis ce que Machiavel veut dire quand il ajoute, que tous les hommes ont la liberté de voir, mais que tres peu ont celle de toucher: qu'un chacun voit ce que le Prince paroît être, mais que presque personne ne connoit ce qu'il est en effet. Nous voions bien ce qui est devant nos yeux, disoit un chevalier Romain a Tibere, mais nous aurions beau faire, nous ne verrions jamais ce que le Prince a dans le replis de son coeur. D'ailleurs il faut considerer, que Machiavel raisonne en tout comme Politique, c'est a dire selon l'interest d'Etat, qui commande aussi absolument aux Princes, que les Princes a leurs sujets: jusque là même, que les Princes, au dire d'un habile Ministre

de ce Siecle, aiment mieux blesser leur Conscience, que leur Etat. Et c'est tout ce que Jusse-Lipse, qui avoit autant de pieté & de Religion, que de Savoir & de Politique, trouve a redire a la doctrine de Machiavel, dont il avoie franchement, qu'il fait plus de cas, que de tous les autres Politiques Modernes. Ce qu'il se fût bien gardé de dire, s'il eut tant-soit-peu soupçonné Machiavel d'impiété ou d'Atheisme. Ajoutés à cela que Machiavel, qui avoit besoin de la faveur de la Maison de Medicis, n'eût jamais osé dedier son Prince a Laurent de Medicis, du vivant de Pape Leon X. son oncle, si c'eût été un livre impie; ni adresser encore quelques années après, son histoire de Florence au Pape Clement VII. avec une Epitre, ou il lui dit, qu'il espere, que sa sainteté le couvrira du bouclier de son Approbation Pontificale, s'il eût passé pour un homme sans Religion. Et je dirai en passant, que ceux qui liront le chapitre 12 du premier livre de ses Discours, où il montre, combien il importe de maintenir le culte divin, & le chapitre premier du troisieme livre ou il loue les ordres de S. Francois & de S. Dominique, comme les Restaurateurs de la Religion Chrétienne, que la mauvaise vie des Prélats avoit toute desfigurée, reconnoîtront, que tout Sage-mondain qu'il étoit, il avoit de tres-bons sentimens de la Religion: & que par conséquent il faut interpréter plus équitablement qu'on ne fait, certaines Maximes-d'Etat, dont la pratique est devenue presque absolument nécessaire, a cause de la méchanceté & de la perfidie des hommes. Joint que le Princes se sont tellement raffinés, que celui, qui voudroit aujourd'hui proceder rondement envers ses voisins, en seroit bien-tôt la dupe.

Quaedam
argumenta,
pro pietate
& religione
Machiavel-
li.

Abra-

Abrahamus WICQVEFORTIVS

de Officio Legati (l'Ambassadeur & les fonctions) libro I.

pag. 81. 83.

L'Histoire de Florence de Nicolas Macchiavel est vn ouvrage achevé, & presque inimitable. *Machiavel-
li scripta
laudata.*

On sera peut estre scandalisé de ce que je diray de toutes les oeuvres de Nicolas Macchiavel, quelles peuvent être d'un grand secours à l'Ambassadeur. Je ne pretens pas faire l'Apologie de ce Politique Florentin, & j'advoue qu'il y a des passages, qui ne sont pas fort orthodoxe: mais je soustiens aussy, qu'il y en a qui peuvent souffrir une explication plus favorable, que celle que le pedantisme leur donne ordinairement. Il faut supposer, qu'il dit presque par tout ce que les Princes font, & non ce qu'ils devoient faire, & s'il y melle quelquefois des maximes, qui semblent estre incompatibles avec les regles de la Religion Chrestienne, c'est pour faire voir, comment les Tyrans & des Usurpateurs en usent, & non comment les Princes legitimes en doivent user. Je suppose, que l'Ambassadeur a un fonds d'honneur, & qu'il a ses lumieres, que luy feront voir la difference du bon & du mauvais, & qui luy feront prendre connoissance de l'un & de l'autre, pour embrasser le premier, & pour rejeter le second.

Petrus BAELIVS

in indice historico & critico, (Dictionnaire hist. & crit.) vocabulo MACHIAVEL, de rebus eius viri separatim quaesuit, quo cupidos legendi ablegamus.

AD eundem modum viuentium quorundam scriptorum iudicia de Machiavello, sane aequiora, & quantumvis ad confirmandam hanc nostram causam utilia, veluti STRVVII,

in Bibliotheca philosophica, KEMMERICHII, in Academia scientiarum, STOLLII, in historia litteraria, (qui viri suo merito celebres, amicam quondam etiam mihi hospitium, Ienam incolunt) aliorumque, conceptis huc verbis adiungere non placet, partim, quod eorum libri in plerorumque hodie manibus versantur, partim, quod ferme vtuntur illi superiorum tantum scriptorum auctoritate, & iis, quae nos suo loco dedimus, testimoniis: neque licuit illis, per compendiarium eorum, quos laudauit, librorum rationem, edere noua probabilis sententiae argumenta. Praeterea potiora tantum conquirere testimonia institui, eaque in re superstitiose anxieque versandum non esse, totamque causam non tam auctoritatibus, quam certis rationibus, atque ipsis Machiaueli dictis, nisi oportere, nulla ex parte viuentium praesertim fidem auctoritatemque huius quantulaecunque controuersiae inuidia onerari debere, putaueram.

FINIS COMMENTARIORVM
DE NICOL. MACHIAVELLO

I. INDEX CAPITVM LIBER PRIMVS

- CAPVT I. Antiquorum temporum bona cum nostris comparata.
 CAPVT II. Viriusque temporis commoda prudenter expendenda: neutrum poenitendum.
 CAPVT III. Prudentiae ciuilis tradendae ratio antiquis magis in promptu: hodie ferme neglecta & spreta.
 CAPVT IIII. Contrariae olim rationis eduntur caussae.
 CAPVT V. De inuidia aduersus primarium ferme prudentiae ciuilis scriptorem.
 CAPVT VI. De politicorum sectis & factionibus.
 CAPVT VII. In ipso genere & secta Machiaueli diiudicanda manifestari error.
 CAPVT VIII. De Nicol. Machiaueli vita, moribus & fortuna, item de scriptis eius iuuenilibus.
 CAPVT VIII. De libris sermonum ad Liuium de republica, & de libello, qui Princeps inscribitur.
 CAPVT X. De re militari & historiarum eiusdem libri.
 CAPVT XI. Editionum diuersitas, & anecdota Machiaueli.
 CAPVT XII. Interpretationes operum Latinae.
 CAPVT XIII. Translationes eorum in linguas vulgares.
 CAPVT XIII. Honos Machiauello primis temporibus habitus.
 CAPVT XV. Eorum, qui contra Machiauelum scripserunt libri per censentur & instituta: totius controuersiae historia enarratur: laudantur etiam defensores viri.
 CAPVT XVI. De inuidia a Pontifice Romano orta. etiam errores multorum, de eruditione Machiaueli, notantur.

LIBER

I. INDEX CAPITVM
LIBER SECVNDVS

- CAPVT I. De ordine dicendorum atque de statu causſae quaedam admonita.
- CAPVT II. Primum Machiaueli crimen, quod sacra Romanorum & mores prae rebus Christianis laudauerit, ex Osorio.
- CAPVT III. Aduersus Gentilletii actiones prima defensio, de amicorum consiliis a Principe exquirendis.
- CAPVT IIII. Altera, de virtutibus falsis, & simulatione Principi commendata.
- CAPVT V. Aliae, de mutatione sacrorum, atque de Italiae statu.
- CAPVT VI. De Mose, & de Fortuna, item aliae.
- CAPVT VII. Simul omnium de Principe praeceptorum adu. Gentilletum defensio, sec. Scioppium & ipsius Machiaueli sectam.
- CAPVT VIII. De Caesare Borgia obiectum crimen diluitur, & singularia quaedam ad Caesaris vitam & mores enarrantur.
- CAPVT VIIII. De Antonii Posseuini edito aduersus Machiauellum iudicio.
- CAPVT X. De Thomae Bozii in Machiauellum scriptis, aliud agendo praeiudicatum esse ostenditur.
- CAPVT XI. De Ioh. Molano, qui scripsisse aduersus Machiauellum dicitur.
- CAPVT XII. De Ribadeneirae libris adu. Machiauellum. Eius animus de tollendis haereticis & errores reprehensit.
- CAPVT XIII. De reprehensio a Conringio. item de pretio librorum Mach. si cum antiquis & nostrorum scriptis comparentur.
- CAPVT XIIIII. De Iouii, Varchii, Guicciardini & Germanorum quorundam testimoniis, ad vitam & mores Mach. spectantibus.
- CAPVT XV. Rumusculi quidam aduersus Mach. eleuati.
- LIBER

I. INDEX CAPITVM
LIBER TERTIVS

- CAPVT I. Sectae politicorum denuo explicatae, & monstrata utriusque opinionis, ne cui fraudi sit, innocentia: Machiaueli item sentiendi cum modestia libertas vindicata.
- CAPVT II. Monarchomachorum secta secundum praeceptiones singulas exposita: de natura Libertatis ciuils, eiusque usu atque commodis.
- CAPVT III. Alterius etiam generis pro regno argumenta percensita.
- CAPVT IIII. De magnitudine eius controuersiae, atque de Libertate ciuili, veterum intellectu, vterius adum.
- CAPVT V. De modis tenendi regnum recentior, & vetus Romanorum sententia, iuxta proponitur.
- CAPVT VI. Machiaueli dicta, quae ad illam causſam, sigillatim censa, in transitu mores Germanici laudati, & Noribergensium in censu agendo institutum.
- CAPVT VII. Alia id genus ex aliis eius libris in hanc rem congesta.
- CAPVT VIII. Summa eorum, quae his in Commentariis dicta, sunt, repetita.

II. INDEX AVCTORVM

A lexander VI Caesaris Bor-	Ariostus	40
giae pater	Aristophanes	18, 114
Alphonsus Menesius Benauides	Aristoteles	54 cum Machiauello
Tarraconensis	damniatus	62, 81, 82, 121, 123
Amelotus de la Houſſage eius interpretatio laudatur		25, 130
Antoniellus		27
Apuleius Milesius		15, 40
Aquinas Thomas cum Machiauello damniatus		62
	B aco Verulamius	124
	Baelius Petrus	9, 21, 23, 30, 36, 122, 124, 133 seq.
	Ballietus Adrianus	29, 30, 35
	Becmannus Io. Christoph.	36, 37, 130
	V	Bembus

II. INDEX AVCTORVM

Bembus 40
Bernegerus 130
Boccalinus 9, 48, 124
Boccacius vir eloquentissimus 37
Boissardus 86
Bondelmontius 18
Borgia Caesar 68, 69, 70, 71, 73
Boscolus 19
Bosius Ioh. Andreas 128
Bozius Thomas Eugubinus 31, 36, 46, 74, 75, 76
Brutus Stephanus Iunius 36, 106, 110, 111, 122

C*Ampanella* 37
Caponius 19
Carus 40
Casa 40
Cassius 106
Castrucci 22
Catharina Medicea 33, 34
Cicero 60
Clemens VII 132 VIII Pontifex Romanus 30, 31, 122
Cleobulus 122
Conringius Hermannus 25, 30, 33, 36, 37, 51, 58, 61, 65, 68, 80 seqq. 129, 130
Cordus 106
Cremutius 106

D*Antes* 40
David Rex 22, 75
Draco apud Athenienses 77
Dravidius Ge. 24

E*Saiæ* cap. XXVIII. versus II. allegatur 75

F*Erdinandus* sanctus Castiliae rex 77
Flacius Matthias 56
Folietz Vbertus 13, 17, 39, 40
Fontanus Iohannes 16
Franciscus de Mendoza 32
Fulginas 121

G*Addius* Iacobus 86
Gentilis Albericus 21, 30, 32, 33, 35, 123, 128
Gentilletus Innocentius 28, 30, 33, 34, 50, 51, 53, 54, 56, 58, 63, 71, 72, 123
Gonzaga Machiauellum laudat 39, 40
Guicciardinus Franciscus 24, 40, 84, 85
Guifianorum ambitio 34

H*Enricus* III Gallorum rex 29, 80
de Herberay Machiauellum Gallice vertit 24
Herciscundi 12
Herennius Pontius Samnis 10
Hobbius Thomas 102, 103, 105
Homerus 40
Hottomannus 36

I*Nnocentius* VIII Pontifex Rom. 30, 31, 39, 51
Iouius Paulus Nouocomenfis 16, 17, 18, 19, 26, 27, 38, 84, 114
Iudaei

II. INDEX AVCTORVM

Iudaei duriora scripta habuerunt 77
Iulius Caesar damnatur a Machiavello 106, 110
Iulius Negrius (Negri) 16, 17

K*Emmerich* 134

L*Anguetus* Hubertus 24, 34
Latomus Iohannes 27
Lentulus Cyriacus 129
Leo X papa Romanus 132
Lipsius Iustus 132 laudator Machiauelli 32, 93, 122
Liuius 10, 17, 19, 88, 93, 94, 129
Luchsenius Ioh. Laurentius 30
Lucianus 15, 40
Lutherus 79, 80

M*Achiauellus* Florentinus in politicis prope princeps damnatus 8, 83, causam dicere aduersus opiniones arduum est 8, 9 non reprehendendus 10 eius secta contraria ei, cuius esse putatur cum sit e Monarchomachis 12 eius vita, mores & fortuna, nec non scripta iuuenilia 13, 14, eius obitus 14, 115, 116 eius mores, poemata, fabulae, comoediae 15, 16 carmina i decennali inscripta duo 17, 18 ipsius familiaritas inter ipsum & Iohannem Mediceum conficta 18 de repu-

blica seu disputationum ad Liuium libri 19 eius liber vnus de principe est senile scriptum, de argumento eius & reconditis pro libertate studiis, ibid. male cessit eius consilium, ideo melius scriptum non fuisse 21 olim placuit, quo tempore scriptus ibid. Germanice totus nondum versus 26 fuit vir eloquentissimus 37 rerum antiquarum sane peritus 38 Romanorum prope in omnibus admirator imitatorque 38 eius verba copiosius exhibentur Latine versa 47 illustratus pro euitanda calumnia praecipuus locus 48 probat & veneratur sacra nostra 49 exemplo Borgiae vsus est 69 non ea quae Aristoteles tradidit, scripsit 81 vir stupendae eruditionis & prudentiae 86, 121 sine noxa 93 cum Monarchomachis moderate sensit 94 laudat commoda libertatis 106 populi gratiam & fidem anteponebat principatus bonis 107 praefert vbiq; regno populare imperium 108, 109 deplorat Tacitum 112 eius praestantia naturae & ingenii 114 vnde profecerit & qua eloquentia fuerit 115 eius legatio ibid. eius famili-

II. INDEX AVCTORVM

ares 116, merita 116 praefer- tur veteribus 121, ex omni- bus superioris seculi poli- ticorum scriptoribus solus nominatus & laudatus 122 in eius scriptis nihil, quod atheum arguat 130	<i>Plato</i> 82, 121, 123
<i>Marcellus Virgilius</i> 35, 115	<i>Plautus</i> 16, 87
<i>Eprius</i> 94	<i>Plutarchus</i> 110
<i>Matthias Flacius</i> 56	<i>Politus Ambrosius Cathar.</i> 33, 119
<i>Medicea Catharina</i> 33, 34	<i>Posidippus</i> 40
<i>Mediceus Iohannes inter eum & Machiauellum temere con- ficta familiaritas</i> 18, 19	<i>Posseuinus</i> 28, 31, 36, 38, 39, 50, 72, 73
<i>Mediceus Laurentius</i> 20, 22, 132	<i>Priscus</i> 94
<i>de Mendoza Franciscus</i> 32	<i>Puffendorff Samuel</i> 18
<i>Metellus Scipio</i> 32	R <i>ibadencira Petrus</i> 31, 36, 76, 78
<i>Molanus Iohannes laudatur</i> 30 75, 76, 119	<i>Rucellaius</i> 18
<i>Morcellius Parisinus</i> 122	<i>Rupertus Christoph. Adam</i> 128
<i>Mornaes</i> 32	S <i>Annacarius</i> 40
<i>Moses armis etiam validus</i> 57, 58, 73, 75	<i>Sanonarola</i> 56, 88
N <i>Audaes Gabriel laudator</i> <i>Machiauelli</i> 33, 127	<i>Schuppius Ioh. Balthasar</i> 19, 128
<i>Nigrinus Georg. Antimachiau- lum Germanice vertit</i> 29	<i>Scioppius Gaspar</i> 21, 32, 33, 37, 62 63, 64, 127, 130
<i>Nerius Iulius</i> 16, 17, 18, 24	<i>Seneca vterque</i> 106
<i>Nua Gallus</i> 38, 39	<i>Siculus</i> 23, 37
O <i>Ranus Iohannes</i> 32, 80	<i>Sincerus</i> 17
<i>Oforius Hieronymus</i> 28, 44 45, 49	<i>Stollus</i> 134
P <i>Emilius</i> 4	<i>Stroza Hercules</i> 17, 71
<i>Petrarca</i> 40	<i>Laurentius</i> 122
	<i>Strauius</i> 134
	<i>Suetonius</i> 106
	T <i>Assus</i> 40
	<i>Telius</i> 24, 25, 121
	<i>Teucrites Annaeus Priuatus</i> 86, 120
	<i>Thomas Aquinas cum Machiau- lo damnatus</i> 62
	<i>Thomastus Christianus</i> 19
	<i>Thrasea</i> 94
	<i>Thuanus</i>

III. INDEX RERVM

<i>Thuanus</i> 33, 34	<i>Vitellius</i> 70
<i>Trissinus</i> 40	<i>Vrsinus</i> 70
<i>Turlerus Hieronymus</i> 25	<i>Vucius Christian.</i> 129
V <i>Acca Antonius</i> 27	<i>Vuiquesfortius Abraham</i> 133
<i>Valentinus</i> 69, 70	<i>Vuolzogenius Chr. Guil.</i> 39
<i>Varchius</i> 17, 21, 84, 85	<i>Xenophon</i> 82
<i>Varillasus</i> 18	<i>Zezner Lazarus</i> 24, 15
<i>Virgilius Marcellus</i> 35	

III. INDEX RERVM

A <i>Duersarii Machiauelli percen- sentur</i> 28 eorum fides du- bia 15 partium studio siue cupi- ditate siue metu scripserunt o- mnes 32 alii Innocentius VIII Pontifex Rom. & Posseuinus 36 eorum argumentatio inepta 61 aliena volunt scripisse Machia- vellum 62 alii 68, 71	manicum sermonem ibid. cauf- sae libri scribendi 30 argumen- tis in eum agitur inualidis ibid. Ballieti testimonium de hoc 35 inde errores quidam notati ibid.
<i>Aequitas Iac. Gaddii in Machiau- lum</i> 86	<i>Antiqua</i> litterarum prae praesenti- bus non spernenda 3
<i>Altercationes Gallorum de Peralti libro</i> 4	<i>Antiqui</i> prudentiae ciuilis rationem rectius tenuere quam nostri ho- mines 7
<i>Ambitio Guisianorum</i> 34	<i>Apologus</i> de ouibus dentatis 126
<i>Ameloti interpretatio laudatur</i> 25	<i>Argumenta</i> quaedam pro pietate & religione Machiauelli 132
<i>Anarchia</i> appellatur res publica Ro- mana 105	<i>Argumentatio</i> aduersariorum ine- pta 61
<i>Anecdota</i> Machiauelli quaedam 23	<i>Argumentum</i> sectae Peralti palma- rium, sed confutatum 3 libri se- cundi auctoris de Machiauello 43 defensionis secundum terti- um Gentilleti librum 61 Bozii futile 74
<i>Animus Ribadeneirae explicatur</i> 76 & arguitur 78 Machiauelli scri- bentis 129 pro libertate ibid.	<i>Artes</i> imperii quae esse debeant 110
<i>Antimachiauellus</i> seu commentari- us Gentilleti 28 duplex eius e- ditio 29 eius translatio in Ger- V 3	<i>Atheus</i> quod fuerit Machiau. ex scriptis eius non liquet 130 <i>Auilo.</i>

III. INDEX RERVM

- Auctoritas magna de regno & libertate ciuili* 98
- B***eatitudo* ciuium vnde existat 101
- Bellum* iustum est necessarium 73
- Bibliopolarum* error 24
- Bona* libertatis 5 quae illius esse populi putarent, qui sibi liber videretur 96 temporum cum nostris comparata 3
- Bonitas* naturae in quibusdam gentibus 5 ingenii Machiaueli 15 Germanorum laudatur 107
- Borgia Caesar* laudatus 68 tyrannus insignis 73
- C***alumnia* pro euitanda illustratus praecipuus locus 48 de Machiauello 55, 72
- Carmina* Machiaueli *i decennali* inscripta duo 17, 18
- Castiliae* regis Ferdinandi sancti factum temere laudatum 77 minime probandum 78
- Cauillationes* ad dissipandas loci Italice legendus 56
- Causa* plebis probatur non optimatum apud Romanos 105
- Cautio* in tradendis imperii etiam vitiosi artibus 10
- Christus* noluit populum sibi formare bellatorem &c. sed mansuetum 28 suos non instituit durioribus scriptis 77 qui Christum propitium habet, is sanctos parui pendet 87
- Ciceronis* testimonium de fortuna 60
- Ciuitates* liberae quomodo creantur 110 earum origo ibid.
- Ciuum* ingenia pendent a reipublicae habitu 4 eorum securitas & beatitas vnde existat 101
- Claritas* generis Machiaueli a maioribus tradita 13
- Clemens VIII* Pontifex Rom. contra Machiauellum insurrexit 30, 31 de *Clementia* in genere dictum 77
- Cognitio* antiquitatis exquisitissima Machiaueli 38
- Commentarius* Gentilleti qui vulgo Antimachiauellus 28 duplex eius editio 29
- Commoda* libertatis laudat Machiauellus 106 reipublicae popularis 96
- Comoediae* Machiaueli percensentur 16 summo plausu actae ibid. ex his crimina intentata ib. ex Aristophane quorundam erroris origo 18
- Coniectio* de Machiaueli innocentia 123
- Coniectura* de moribus Machiaueli non malis ex ingenii bonitate 15 de animo scribentis 129
- Connexio* libri huius secundi auctoris 43
- Consilia* multorum, quam vnus utiliora putantur 102
- Consilium* libri Machiaueli de principe male cessit 21 principum Machiaueli obiecta 51

Contraria

III. INDEX RERVM

- Contraria* monarchomachis secta 11
- Controuersiae* verae ratio 52, 53
- Credulitas* Conringii 58
- Crimen* mutatum Machiaueli non eximitur 9, 125
- Crimina* ex fabulis Machiaueli intentata 16
- Criminationes* Oforii auditae 44 atque eleuatae 45 Gentilleti & Conringii 68, 74 Ribadeneirae 76-79
- Cupiditatum* ratio in ciuitate 92
- Cum* summa religionis Machiaueli quae per errorem inualuit 54, 55, 56
- Custodia* legum cuius credatur 102
- D***efensio* prima aduersus Gentilleti actiones 50 dictorum Machiaueli varia 52 eius argumentum secundum tertium Gentilleti librum 61 aduersus illa Machiaueli operum 8 eius dogmatum 12 de simulatis virtutibus 130, 131
- Defensores* Machiaueli non sat sibi constant 38, 117, 118, 130
- Democritus* perfectior putatur, quam, quae in principio exitit 105
- Dicta* Machiaueli distinguuntur 46 47 Scioppii de occulto fine libri de principe 64 Historicorum in Machiauellum 84 Machiaueli, quae ad illam causam, sigillatim censa 105 ad purgandum eius animum 111
- Differenzia* vana in Machiauellum sine auctore 86
- Dictorum* rationem Machiaueli quidam non satis ceperunt 51 Machiaueli defensio 52, 53 verus eorum sensus eruitur ib. 54
- Dictum* Aristotelis 54 Ioh. Molani 75 de mutatione sacrorum per Germaniam de Ioh. Frid. Sax. Electore & de Lu. hero 79 de morte Henr. III Gall. regis 80 de extremis politicorum studiis 91 Machiaueli prudens 93 Eprii Marcelli 94 oblique in potestatem Pontificis 126
- Differentia* reipublicae & regni eorum sensu 100
- Disputationes* ad Liuium 17 earum libri 19
- Disquisitionis* auctoris ratio quae de causa suscepta 12, 41 seqq.
- Diffensionis* inter politicos ratio nullo tranquillitatis publicae damno consistere potest 92, 93
- Diuersitas* antiquarum & nostrorum temporum litterarum 6 eius causae & argumenta contra sententiam inualida ibid. editionum operum Machiaueli 22
- Doctrina* Hobbii iniqua de imperio 102, 103 Machiaueli 125 prudentiae ciuilis 126
- Dominatus* alios format homines 4
- Dominium* plenum vnde existat 104
- E***ditiones* operum Machiaueli percensentur 22 vetustissimae

III. INDEX RERVM

- mae singularum scriptionum 23
 Sicula cuius laudatur praefatio
 ibid. recentissima Hagenfis ibid.
 duplex commentarii seu Anti-
 machiaueli editio 29, 119, 120
Electo Sax. Ioh. Frid. mutauit sacra
 per Germaniam 79
Eloquentia Machiaueli probatur
 37, 124
Epigramma in laudem Machiaueli
 a Iouio appositum 26, 27 Posi-
 dippi 40
Error manifestarius in ipso genere
 & secta Machiaueli diiudican-
 da 12 Errores quidam sublati,
 Iulii Nigri notati 17 Varillafii de
 Machiauello 18 I quorundam de
 comoedia ex Aristophane ibid.
 bibliopolarum 24 de Turlero
 vulgatus 25 Osorii leuiter argu-
 itur 28 Ballieti 30 de Mornaeo
 siue de Langueto 32 quidam de
 Antimachiauello notati 35 Bec-
 manni aliorumque quidam no-
 tati 36 de eruditione Machiauel-
 li notantur ibid. de Machiauel-
 lo repetitus 92
Eruditio Machiaueli probatur 37
Excusatio auctoris libri secundi
 propter ancipitem id genus li-
 brorum naturam 44 propter in-
 nocentiam damnati in plerisque
 manifestam ibid
Exemplar operum manu Machia-
 uelli scriptum frustra quaesitum
 fuisse 119
- F**abulae Machiaueli acumine
 facile vicit Boccacium 15, 16
Factiones politicorum 11
Factum Ferdinandi sancti regis Ca-
 stiliae temere laudatum 77 mi-
 nime probandum 78
Facultas satis aequa virtutis & rei
 praecclare gerendae 101 secus est
 sub regno ibid.
Fama Machiaueli salua 27, 117
Familiaritas inter Machiauelum
 & Iohannem Mediceum 18, 116
Fatum loco suo nunquam mouen-
 dum 59
Felicitas ingeniorum in Germania
 5 optimis apud nos institutis &
 libertate publica constituta i-
 bid. 6
Ferdinandi sancti Castiliae regis fa-
 ctum. Vid. *Factum*.
Fides aduersariorum Machiaueli du-
 bia 15 Machiaueli nondum dubia
 22 Varchii dubia 84 fidem populi
 principatus bonis antepont Ma-
 chiauellus 107
Fortitudo in quo consistat 47 bel-
 lica & ciuilis ibid. rei militaris
 Borgiae 71
Fortuna Machiaueli 13 ipsi iniqui-
 or 14 de hac sententia multis
 impetita 58, 59 quo sensu vete-
 res fortunam dixerint, explica-
 tur 60 alia in re eadem diffi-
 cultas, argumentis remouenda
 ibid.
Sürstienpiegel 29

Gallorum

III. INDEX RERVM

- G**allorum inuidia in Machia-
 uellum Gentilleti verbis no-
 tata 33, 34
Genus quoddam praeeptionum
 Machiauello vitii datum, sed
 falsitas 93
Germanorum integritas laudatur a
 Machiauello 107
Gratiam populi principatus bonis
 Machiauellus antepont 107
- H**eresis pestilentissima politi-
 corum secta 31, 32
Haeretici tollendi 76, 77
Henricus III Gallorum rex 29, 80
Herciscundi 12
Hereditas summi imperii damnatur
 a Machiauello 105
Historiarum libri 22
Honos Machiauello primis tempo-
 ribus habitus 26 post obitum
 oblique primum petitus ibid.
Hypotesis sectae principatus ex-
 plicata 65
- I**mperitia rerum Machiauello a
 Gentiletto falso imputata 50
Imperium vitiosum 10
Incommoda rei publicae popularis
 98
Indoles Machiaueli 13
Ingenia hominum regnorum vici-
 bus transformantur 4 ciuium
 pendent a rei publicae habitu
 ibid. in gentibus praeclara 5
 ingeniorum in Germania felici-
 tas ibid.
- Iniquitas* Gentilleti 58 Conringii
 72, 73
Innocentia Machiaueli 91, 123
Instituta Romanorum commendat
 Machiauellus 111
Institutum Ribadeneirae in Machia-
 uellum scribentis 76 Noriber-
 gensium in censu agendo 108
Integritas Germanorum laudatur a
 Machiauello 107
Interpretationes Machiaueli ope-
 rum latinae 24 Gallicae 25 A-
 meloti laudatur ibid. item Ano-
 nymi Panormi 26, 117
Interpretes scriptorum Machiauel-
 li censi 24
Inuidia aduersus prudentiae scri-
 ptorem 8 Machiauello ex libro
 de principe orta 14 cineribus fa-
 cta 22 a Romano pontifice pro-
 pugnante serpere coepit 30, 36,
 115, 116 Gallorum in Machiauel-
 lum Gentilleti verbis notata 33
 item Thuani traditis 34 quam
 vana illa fuerit, docetur ibid.
Iocus Machiaueli in comoedia im-
 petitus 86, 87 & quodammodo
 defensus ibid. Plauti praesertim
 autoritate ibid.
Iudaei duriora scripta habuerunt
 77
Iudicium Posseuini de Machiauello
 temerarium 38, 39, 72 iniquum
 Ribadeneirae de Machiauello 78
 de libris Machiau, 79 Ioh. Frid.
 Christii 89
Iustitia belli 73
 X Lau-

III. INDEX RERVM

- L** *Audatores* Machiaueli, solo veri & libertatis amore 32, 33
Laudes Machiaueli dum viueret, celebratae 26, 48, 49 Caesaris Borgiae Strozae versibus celebratae 71 Machiauello tributae in Varchii libris 85, 116, 118, 120, 128
Legatio Machiaueli 115
Liber Peralti notatus 4 vnus Machiaueli de principe 19, 116, 122 de eius argumento & reconditis pro libertate studiis 20 male cessit libri consilium 21 olim placuit ibid. Scioppii laudatus 62 de ancipiti eius titulo aliorum monita 64 Machiaueli Latinus cuius nemo meminerat 122
Libertas alios format homines 4 apud Graecos & Romanos legibus constituta 5 eius umbra interdum resuscitata ibid. populari libertate floruerunt res Graecorum & Romanorum 8 eius natura 94, 95 eius amor vnde fit & quo modo legibus ea obtineri putetur 95, 106 arbitrio premi videtur ibid. Romanorum sensu natura explicata 96 ciuilibus 98, 99 est vel naturalis vel ciuilibus: & haec vel publica vel priuata ibid. quomodo hanc acceperint Romani 100 eius modus vnde, ibid. 101 ciuium sub regno quo modo supprimi possit ibid. aequis legibus constat 102 a populo recte custoditur 105 libertate magis & virtute Romanam rem creuisse quam fortuna 110 pro libertate animus Machiaueli 129
Libri nostro tempore fere optimi suppressi 8 Machiaueli disputationum ad Liuium 19 quo ordine legendi 20 historiarum 22 e Guicciardini libris multa debentur Machiauello 24 Machiaueli quibus potissimum artibus id genus scribendi constant, docetur 38 Politicorum libros iniqua vrget conditio 44 propter innocentiam damnati ibid. Ribadeneirae aduersus Machiauelum 76 Romanorum de republica expetiti 82 Machiaueli laudati 129
Lingua Latina a pontificibus Rom. omni tempore diligenter fuit custodita 74
die Losung, die Losunger 108
- M** *Machiauellica* siue Apologia duplex 127
Merita Machiaueli 117
Merus summi numinis continet civitatem 88
Miscelliones 12
Modestia Machiaueli 94
Modus rerum 4 libertatis vnde 100 101 regnandi legitimis recentiorum nostrorum hominum sententia 102

Monar-

III. INDEX RERVM

- Monarchomachi* quinam sint 11 eorum secta 94 eorum sectae summa 96
Monarcholatrae 11
Monita aliorum de ancipiti titulo libri de principe Machiaueli partim admittuntur partim confutantur 64
Monitum Oforii 45
Monumenta antiquorum abolita 74 in his multa ignorantur 82 quae desideranda sint in illis ibid.
Mores Machiaueli 13, 123 seq. secundum scripta iudicandi sunt 15 de his narratio iniqua 115 iudicium ibid. Germanici 105
Mutatio sacrorum per Italiam 55, 56 per Germaniam de Ioh. Frid. Sax. Electore & de Luthero 79
Mysteria sacrorum litterarum beneficio sciri 125
- N** *Natiuitas* Machiaueli 13
Natura nihil mutat 4 eius bonitas in quibusdam semper conspicua 5 libertatis 94 - 96
Necessitudo inter Marcellum Virgilium & Machiauelum qualis fuerit 35
Neglegentia Posseuini in damnando Machiauello 72, 73 Ribadeneirae in confutando Machiauello 78
Noribergensium institutum in censu agendo laudatur 108
- O** *Obiecta* de consilio principum 55 Posseuini aduersus Machiauelum percensita & paucis eleuata 72 Bozii 75 de L. Bruto laudato 111
Obiectio vana de virtute Romanorum 46 distinguuntur eius dicta 47 iniquissima 55
Obiectum de Mose 58 Conringii non sapere Machiauelum nisi ex Aristotele 81 extrema pariter vitiosa esse, & seditiosorum hominum 92
Obitus Machiaueli 14 de hoc narratio iniqua 115, 116
Oblitio rerum antiquarum per Italiam 55
Odium aduersus Machiauelum temere sumtum 30, 129
Operum Machiaueli editiones percensentur 22, 23 omnium Venetae ibid. interpretationes Latinae 24 defensio 81 exemplar manu Machiaueli scriptum frustra quaesitum fuisse 119, 120
Opinio melior de eo quem multi lacerant 68 veterum de seruitute 103 de morte Machiaueli vulgata confutatur 116
Opiniones Machiaueli de republica 99
Opinionum inter eruditos ratio 92
Ordo quo libri Machiaueli legendi 20
Origo liberarum ciuitatum 101

X 2

Patri-

III. INDEX RERVM

- P**atricii apud Romanos plebeios opprimere elaborabant 105
- Peritia* rei militaris Caesaris Borgiae 71 historiarum in Machiauello rerumque ciuiliū 120
- Philippus* II rex Hispaniarum 76
- Pietas* Machiauelli dicto probatur 88
- Plebis* causa probatur non optimatum apud Romanos 105
- Poemata* Machiauelli quae iuuenis scripsit 15
- Politicorum* sectae & factiones et studia extrema 91 inter hos diffensionis ratio nulla tranquillitatis publicae damno consistere potest 92, 93, 122
- Pontifex* Leo 114
- Pontifices* Romani contra Machiauellum insurgunt 30, 31 eorum praecudicia lectorem ne moueant 39
- Populi* bello victi 103
- Populus* qui sibi liber videtur 96
- Potestas* in multos per vim & iniuriam habetur tyrannis 65 pontificis, illegitima 126
- Praecepta* in tradendis imperii etiam vitiosi artibus doceri expedit 10 falsi criminis absoluuntur 67
- Praeceptionum* Machiauelli genus vitio datum, sed falsitas 93
- Praecudicia* Pontificum lectorem ne moueant 39
- Praesantia* naturae & ingenii Machiauelli 114
- Pretium* librorum Machiauelli 80
- Princeps* liber vnus Machiauelli senile scriptum 20 de eius argumento & reconditis pro libertate studiis ibid. male cessit eius consilium, ideo melius scriptum non fuisse 21 olim placuit 21 quo tempore scriptus ibid. huius vocabulum suo quodam sensu Machiauellus usurpauit 65 recentiorum politicorum Machiauellus 130
- Principatus* habetur permissum in volentes imperium 65 eius vitium non in eo, quod vnus praestitum est, sed quod ex arbitrio posuerunt ibid. absolutus ibid.
- Proscriptionem* Machiauelli operum, naso suspendit suo, & ostendit, inualidam fuisse 124
- Proverbium* Tuscorum de Christo 87
- Prudentiae* ciuilis rationem antiqui tenuere quam nostri homines rectius 7 eius scriptor fere primarius 8, 9, 126
- Publicum* priuato semper anteponendum rationem aliter institutam durare non posse 104
- Pugna* nulla inter Machiauelli tradita & illa quae Bozius libris praescripsit 31

Querela

III. INDEX RERVM

- Q**uerela senum & infortunatorum 3
- R**atio prudentiae ciuilis antiquis magis in promptu: hodie ferme neglecta & spreta 7 cur res Graecorum & Romanorum floruerunt 8 cupiditatum in ciuitate alia est, & alia opinio inter eruditos 92 diffensionis inter politicos nullo tranquillitatis damno consistere potest ibid. 93 vna non est familiae & regni 103
- Recensus* scriptorum Machiauelli adcurator 15
- Regenten* Kunst 29
- Regina* Catharina Medicea 33
- Regna* pauca intra Europam quo sensu sint 66 quae in patrimonio sunt 96
- Regni* non iniqui summa commoda laudat Machiauellus 94 pro regno adducuntur contrariae sectae rationes & argumenta 97 vocabulum aliud nobis significari quam Romanis 100, 105
- Reipublicae* popularis commoda 96
- Religio* Christiana & fortitudo inter se non pugnant 49 eius summa cura 54 Machiauelli dicto probatur 88
- Reprehensio* Gentilleti & Conringii inualida 68
- Rem Romanam* creuisse libertate magis quam fortuna 110
- Res* Graecorum & Romanorum populari libertate floruerunt 8 militaris 21, 22
- Respublica* Romana 82, 83 quae nam sit optima 93, 105 qualiscunque ferenda est ibid. reipublicae popularis commoda 96 vitia huic formae obiecta esse leuiora 97, 98
- Reuerentia* sua antiquis constat 6 quaedam & nostris concedenda ibid. 7
- Rex* Galliae Carolus VIII 34. Henricus III 29 de eius morte 80 Hispaniarum Philippus II 76 Castiliae Ferdinandus sanctus temere laudatus 77
- Romanam rem* creuisse libertate magis & virtute quam fortuna 105
- Romani* quomodo libertatem acceperint 100 eorum libertas 5, 8 libertatis sensu natura explicata 96 eorum iudicium reipublicae sub imperatoribus 99 inde Machiauellum suas opiniones hausisse ib. eorum instituta commendat Machiauellus in ipsis rei publicae proprium & vnicum argumentum leges fuisse habitas 100 eos laudat Machiauellus 105
- S**acra per Germaniam mutata a Saxoniae Electore Ioh. Frid. 79 per Italiam 55
- Sapientia* Saxonum in bonis legibus X 3

III. INDEX RERVM

bus ferendis custodiendisque	77	eruitur 53, 54 etiam Conringii		
<i>Saxoniae</i> Elector Ioh. Frid. vide <i>Saxonia</i> .		testimonio probatus ibid. & quodam Aristotelis dicto	ibid.	
<i>Scopus</i> libri Machiaueli de principe verus	123	<i>Sententia</i> quorundam de Machiaueli libro de principe	21 Machiaueli vindicata 45 de fortuna multis impetita 58, 59 Conringii de Machiauello varia 80 Monarchomachorum de regnis quae in patrimonio sunt 96 Bernegeri 130 de legitimo modo recentior nostrorum hominum 102 praesertim Hobbii doctrina ibid. Machiaueli de singulis capitibus eius doctrinae	105
<i>Scripta</i> Machiaueli iuuenilia 13 secundum haec iudicandum 15 eorum recensio accuratior ibid. Bozii aliud agendo praeiudicatum esse ostendunt 74 Iudaeis duriora habentur 77 non ita suos instituit Christus ibid. Machiaueli politica quo argumento potissimum sint aestimanda 82 in Machiau. scriptis nihil, quod atheum arguat 130 laudata	133	<i>Sententiae</i> Machiaueli vmbilicus	66 de regno & de re publica populari magna auctoritas 98, 99	
<i>Seeta</i> contraria monarchomachis & media 11 Machiaueli contraria ei, cuius esse putatur 12 cum sit e Monarchomachis ibid. Machiaueli palam, sed moderata habita 93 Monarchomachorum 94 eorum seetae summa 96 de utroque genere veterum Romanorum copiosius explicata	100	<i>Sermo</i> Machiaueli in Etrusca dictione	49	
<i>Seetae</i> politicorum 11 hypothesis explicata	65	<i>Sermones</i> ad Liuium laudati 120, 123		
<i>Securitas</i> Iouii notata 19 ciuium vnde existat	101	<i>Seruitus</i> durissima vnde sit	103	
<i>Seditionibus</i> Roma vrbs inualuit	105	<i>Seueritas</i> legum clementia mitiganda	77	
<i>Seneca</i> vterque	106	<i>Simulatio</i> virtutum	52, 131	
<i>Sensus</i> dictorum Machiaueli verus		<i>Simplicitas</i> Boccacini	127	
		<i>Societas</i> hominum magna in plena seruitute haberi non potest	103, 104 pactis & legibus vincitur ibid.	
		<i>Status</i> Italiae 54 popularis	98	
		<i>Studia</i> temporum aliorum 8 Machiaueli in iuuentute 13 recondita pro libertate 20 extrema politicorum 91, 92 inter eruditos	in	

III. INDEX RERVM

in sola contemplatione sita sunt	92	velli in linguas vulgares 25, 26	
<i>Studia</i> Tuscorum pro libertate laudantur	110	Commentarii in Gentileti siue Antimachiauellus in Germanicum sermonem	29
<i>Stupiditas</i> Boccacini	127	<i>Turbis</i> creuisse Romam ait Machiavellus	105
<i>Summa</i> seetae Monarchomachorum	96	<i>Tyrannis</i> habetur vnus in multos per vim & iniuriam potestas	65
<i>Supplicia</i> noxiorum	77, 78	<i>Tyrannus</i> principis vocabulum appellatur	65, 73
<i>Suspicio</i> Gentileti de Antimachiauello nullo probatur argumento 34 liberata 92 aduersus Machiauellum e. tertio libro inuvalida	110		
T estimonium Posseuini de Antimachiauello 28 Ballieti de Antimachiauello 35 Conringii ad Machiaueli dicta 54, 67 Folietae 39, 40 de impendente sacrorum mutatione ante Lutherum 56 Ciceronis de fortuna 60 Maronis de republica Romanorum 82, 83 Machiaueli de bonitate & integritate Germanorum 86, 107 Guicciardini honorificum de Machiauello 85 egregium testium oculatorum de Machiauello 121 Lipsii	132	V erba Machiaueli copiosius exhibentur Latine versa 47, 48 Ribadeneirae spiritus damnatorii de tollendis haereticis 76	
<i>Titulus</i> Antimachiaueli	29	<i>Violentia</i> interdum in imperio necessaria	10
<i>Tranquillitas</i> publica inter politicorum dissensionis rationem sine damno consistere potest	92, 93	<i>Virtus</i> Romanorum 46 duplex est 47 falsae 52 regia in poenis ciuium exercenda	77
<i>Translationes</i> scriptorum Machia-		<i>Vita</i> Machiaueli	13
		<i>Vitia</i> reipublicae populari obiecta esse leuiora	97, 98
		<i>Vmbilicus</i> sententiae Machiaueli	66
		<i>Vmbra</i> libertatis interdum resuscitata	5
		<i>Vocabulum</i> principis suo quodam sensu vsurpauit Machiauellus	65
		libertatis vanum atque inane 98	
		<i>Vtilitas</i> publica quibus rebus conficit, sciri in vulgus non expedit	7

SOLI DEO GLORIA.

Errata quaedam librâriorum obiter notata.

Paginae numero 4, versu 13, *quo ciuium*: emenda, *qua ciuium*. pag. n. 40, versu 16, *Cbi se, tu*: emenda, *Cbi se^s tu*. praeterea interpunctio eius epigrammatis in mendo hinc inde cubat. pag. 59, versu 11, *Alamannus*: emenda, *Alemannus*. pag. n. 104, versu 28, *delabetur*: emenda, *dilabetur*. Reliqua suopte iudicio, si qua nostram curam fugerunt, aequus lector emendabit.